FIL-QORTI TAL-MAĠISTRATI (MALTA)
BĦALA QORTI TA' ĠUDIKATURA KRIMINALI

MAĠISTRAT NATASHA GALEA SCIBERRAS B.A., LL.D.

Kawża Nru: 299/11

Il-Pulizija
(Spettur Dennis Theuma)

vs

Joseph Attard
(ID 457275(M))

Illum: 31 ta' Jannar 2022

Il-Qorti,

Wara li rat l-imputazzjonijiet miġjuba fil-konfront tal-imputat **Joseph Attard** ta' 33 sena, iben Victor u Lorraine nee` Franklin, imwieled il-Pieta`, nhar l-14 ta' Awwissu 1975, residenti Nru 6, Flat 1, Triq it-Turġien, Valletta, detentur tal-karta tal-identita` bin-numru 457275(M);

Akkużat talli f'dawn il-Gżejjer, nhar is-7 ta` Ġunju 2006, u matul ix-xhur ta' qabel din id-data:

a) Forna jew ipprokura jew offra li jforni jew li jipprokura d-droga herojina, speċifikata fl-ewwel skeda tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi, Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta lill-persuna/i jew għall-użu ta' persuna/i mingħajr ma kellu liċenzja mill-President ta' Malta u mingħajr ma kien awtorizzat bir-regoli tal-1939 għall-Kontroll Intern tad-Drogi Perikolużi (G.N. 292/1939) jew minn xi awtorita` mogħtija mill-President ta' Malta li jforni d-droga u mingħajr ma kien fil-pussess ta' awtorizzazzjoni għall-importazzjoni jew għall-esportazzjoni maħruġ mit-Tabib Prinċipali tal-Gvern skont id-disposizzjonijiet tas-sitt taqsima tal-Ordinanza msemmija u mingħajr ma kellu liċenzja jew xort'oħra awtorizzat li jimmanifattura

jew iforni d-droga msemmija u mingħajr ma kellu liċenzja li jipprokura l-istess droga u dan bi ksur tar-Regolament 4 tar-Regolamenti tal-1939 għall-Kontroll Intern tad-Drogi Perikolużi (G.N. 292/1939), kif sussegwentement emendati u bi ksur tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi, Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta;

b) Ittenta jagħmel reat kontra din l-Ordinanza, jew ħajjar jew ġiegħel persuna oħra tagħmel dak ir-reat ai termini tal-artikolu 22(5) tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta.

Il-Qorti ġiet mitluba sabiex f'każ ta' ħtija, titratta mal-imputat bħala reċidiv b'diversi sentenzi mogħtija fil-konfront tiegħu, liema sentenzi huma definittivi u ma jistgħux jiġu mibdula.

Semgħet ix-xhieda, rat l-atti kollha tal-każ u d-dokumenti esebiti, inkluż l-Ordni tal-Avukat Ġenerali bis-saħħa tas-sub-artikolu (2) tal-Artikolu 22 tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi (Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta), sabiex din il-kawża tinstema' minn din il-Qorti bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali;

Rat illi ċ-ċitazzjoni odjerna ġiet intavolata mill-Prosekuzzjoni fir-Reġistru ta' din il-Qorti fis-17 ta' Awwissu 2011;

Rat ukoll illi l-kawża ġiet assenjata lill-Maġistrat sedenti permezz tal-assenjazzjoni tad-doveri tat-30 ta' April 2014;

Rat illi fis-seduta tat-18 ta' Frar 2015, il-partijiet iddikjaraw illi kienu qegħdin jeżentaw lil din il-Qorti, kif preseduta, milli terġa' tisma' l-provi kollha mressqa sa dakinhar quddiem il-Qorti kif diversament preseduta.

Semgħet lill-Prosekuzzjoni tirrimetti ruħha għall-provi prodotti u t-trattazzjoni finali tad-difiża.

Ikkunsidrat:

Illi l-Prosekuzzjoni ressqet is-segwenti xhieda u provi in sostenn tal-imputazzjonijiet miġjuba kontra l-imputat:

John Muscat, Deputat Reġistratur, esebixxa proċess verbal redatt mill-Maġistrat Dr. Michael Mallia rigwardanti "*sejbien ta' droga fis-suletta ta' zarbun li kien iddestinat ghal Joseph Attard li jinsab detenut fil-Facilita` Korrettiva ta' Kordin, skond rapport tal-Pulizija fis-7 ta' Gunju, 2006*".[1]

[1] Dan il-proċess verbal jinsab esebit a fol. 21 tal-proċess.

L-Ispettur Dennis Theuma jixhed illi fis-7 ta' Ġunju 2008 għall-ħabta tal-ħamsa neqsin kwart ta' filgħaxija (4:45pm), il-Pulizija mill-Għassa ta' Raħal Ġdid irċevew rapport minn PS 1320 Anthony Cutajar, stazzjonat ġewwa t-taqsima tal-*SRT* fil-Faċilita` Korrettiva ta' Kordin, dwar sejba ta' tlitt iqratas suspettati li kienu jikkontjenu d-droga waqt tfittxija fi ħwejjeġ li kienu destinati għall-imputat. Saret inkjesta dwar il-każ mill-Maġistrat Dr. Michael Mallia. Mill-investigazzjoni rriżulta illi għall-ħabta tat-tlieta u kwart (3:15pm) tal-istess jum ċertu Grace Grech kienet marret fil-kamra tad-debituri ġewwa l-ħabs u hemmhekk ħalliet sorra ħwejjeġ ma' WCO 21 Mary Galea għall-priġunier Joseph Attard, inkluż par *running shoes*. Skont ix-xhud, meta dawn ġew eżaminati, ġie nnutat illi l-papoċċ tal-lemin kellu riħa friska ta' kolla u għalkemm il-magna tal-*x-ray* ma wriet xejn, il-Maġġur Frans Agius, fil-presenza ta' CO 171 Borg Bonaci u CO 177 Matthew Cilia, qatta' ż-żarbun in kwistjoni, u minn taħt is-suletta ħarġu tliet boroż imdaqqsin bi trab ta' lewn kannella, suspettat eroina. Fiż-żarbuna l-oħra ma nstab xejn. Dawn ġew analizzati mill-espert maħtur, ix-Xjenzat Godwin Sammut, u nstab li kien fihom droga eroina.

Jgħid illi da parti tiegħu, huwa arresta lil Grace Grech mir-residenza tagħha ġewwa Ħal Għaxaq, li skont ix-xhud kellha *IQ* relattivament baxx, u li kkonfermat illi kienet ħadet xi ħwejjeġ lill-imputat, li jiġi ħu l-mara ta' wieħed minn ħutha, iżda nnegat illi kienet taf illi fir-*running shoes* kien hemm xi ħaġa. Qalet ukoll illi kienet Lorraine Attard, omm l-imputat, li talbitha sabiex tieħu dawk l-affarijiet u dan stante illi din ma tantx setgħet timxi, fatt li kkonstatah ix-xhud meta mar fir-residenza. Mitkellma mix-xhud ġewwa r-residenza tagħha f'Ħal Għaxaq, Lorraine Attard ikkonfermat dak li qalet Grace Grech, li binha l-imputat kien ċemplilha u qalilha li ħabib tiegħu kien ser jagħtiha xi ħwejjeġ għalih u li dawn kellha teħodhomlu l-ħabs. Skont ix-xhud, din iltaqgħet mat-terz fil-pjazza ta' Ħal Għaxaq nhar is-6 ta' Ġunju 2008 li taha l-ħwejjeġ u qalet illi qatt ma bassret illi fihom kien hemm oġġetti llegali. Nhar it-22 ta' Ġunju 2006, ttieħdet stqarrija lill-imputat Joseph Attard, li madankollu ma weġibx għal ħafna mid-domandi li sarulu, kif kien id-dritt tiegħu. Ix-xhud ippreżenta r-*running shoes* li għamel referenza għalih fix-xhieda tiegħu bħala Dok. DT 4 u li kien ġie mgħoddi lilu mill-awtoritajiet tal-ħabs.[2]

Mir-relazzjoni tax-**Xjenzat Godwin Sammut**, maħtur fl-inkjesta dwar dan il-każ, liema relazzjoni l-espert jikkonfermaha fix-xhieda tiegħu fil-mori ta' dawn il-proċeduri, jirriżulta illi huwa ngħata *envelope* ta' lewn kannella li fih kien hemm:

[2] A fol. 22 sa 26 tal-proċess.

i. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Flixkun żgħir tal-plastik trasparenti li fih trab ta' lewn kannella***. ..."

ii. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Borża żgħira tal-plastik trasparenti li fiha il-borża tal-plastik li kien fiha t-trab ta' lewn kannella***. ..."

iii. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Flixkun żgħir tal-plastik trasparenti li fih trab ta' lewn kannella***. ..."

iv. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Borża żgħira tal-plastik trasparenti li fiha il-borża tal-plastik li kien fiha t-trab ta' lewn kannella***. ..."

v. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Flixkun żgħir tal-plastik trasparenti li fih trab ta' lewn kannella***. ..."

vi. *Envelope* kannella li fuqu kien hemm *sticker* bil-kliem "*Laboratorju Nazzjonali ta' Malta Diviżjoni Forensika Deskrizzjoni tal-Esebit* ***Borża żgħira tal-plastik trasparenti li fiha il-borża tal-plastik li kien fiha t-trab ta' lewn kannella***. ..."

Illi dwar dawn id-dokumenti, l-espert ikkonkluda illi fl-estratti meħuda mit-trab ta' lewn kannella, instabet is-sustanza **eroina**. Il-piż tat-trab kien ta' **4.82 grammi** u l-purita` kienet ta' ċirka 24%. Din is-sustanza hija kkontrollata bil-liġi taħt l-Ewwel Skeda, Taqsima I tal-Kapitolu 101 tal-Liġijiet ta' Malta.[3]

CO 177 Matthew Cilia jixhed illi fis-sena 2006 kien stazzjonat f'Diviżjoni 6 fil-Faċilita` Korrettiva ta' Kordin. Huwa jgħid illi l-proċedura tirrikjedi illi jsir *double checking* fuq ħwejjeġ li priġunier jirċievi minn barra, u ċioe` illi l-ewwel l-oġġetti jiġu eżaminati min-naħa tad-debituri u wara jerġgħu jiġu eżaminati fid-diviżjoni fejn ikun jinsab il-priġunier li jkun ser jirċievi l-ħwejjeġ in kwistjoni. Jgħid ukoll illi miegħu jkun hemm uffiċjal ieħor bħala xhud u flimkien, dawn jiċċekjaw il-ħwejjeġ li jidħlu. F'din l-okkażjoni, il-ħwejjeġ kienu ntiżi għall-imputat, għalkemm ma kienx jaf min ħadlu l-ħwejjeġ u miegħu kien hemm CO 97. Jgħid illi fost il-ħwejjeġ kien hemm żarbuna li qanqlitilhom suspett billi

[3] Ara din ix-xhieda a fol. 35 u 36 u r-relazzjoni esebita a fol. 73 *et seq* tal-proċess verbal esebit a fol. 21 tal-proċess.

kienet tinxtamm riħa ta' kolla. Għalhekk reġgħu ħadu l-ħwejjeġ ġewwa d-debituri, u dawn reġgħu ġew eżaminati, u wara li ż-żarbuna – li x-xhud jiddeskriviha wkoll bħala *slipper* – inqasmet fil-presenza tiegħu, instab li kien fiha sustanza kannella. Jgħid illi huwa ra trab ta' lewn kannella fil-qiegħ taż-żarbun. Muri r-ritratti esebiti in atti, ix-xhud jindika r-ritratt immarkat CRM 104 bħala li juri ż-żarbun in kwistjoni ossia "*zarbun Buldozer ta' kulur blu u li hu slipper*".[4] Preżenti għal din l-operazzjoni kien hemm il-Maġġur Frans Agius u s-Surġent.[5]

CO 162 Johann Degabriele jixhed illi fil-jum in kwistjoni, huwa kien xogħol bħala *runner* u ħa l-ħwejjeġ u l-basktijiet mid-debituri għad-diviżjoni fejn ikun hemm il-priġunieri. Jgħid illi huma jagħtuh il-basktijiet bl-ismijiet tal-priġunieri, u illi f'dan il-każ jekk jidhirlu sew, il-basket kien tahulu l-Maġġur Frans Agius. Huwa ħa l-basket in kwistjoni fid-diviżjoni, iżda ma jafx x'ġara wara li huwa għamel dan.[6]

CO 97 Carmel Tabone jixhed illi fil-jum in kwistjoni huwa kien stazzjonat ġewwa Diviżjoni 6, fejn għall-ħabta tal-erbgħa waslu żewġ boroż bi ħwejjeġ għall-imputat mid-debituri, għalkemm ma jafx min kien ħadhom mid-debituri. Jgħid illi hu u l-kollega tiegħu CO 177 Matthew Cilia kienu qegħdin jispezzjonaw il-ħwejjeġ, kien hemm *slipper* li kellu riħa ta' kolla, u waqt li kien qed ifittex fih, innota illi ġewwa, fin-nofs, dan kien imbbuzzat 'il fuq. Huwa ġibed l-attenzjoni dwar dan lill-kollega tiegħu, li qabdu f'idejh u beda jarah hu wkoll. Il-kollega tiegħu mbagħad niżel bih għand id-debituri biex jiġbdilhom l-attenzjoni dwar dan.

In kontro-eżami, ix-xhud jgħid illi huma ma bagħtux għall-imputat meta ndunaw li minn ġewwa ż-żarbun kien ibbuzzat 'il fuq.[7]

Il-Maġġur Frans Agius jixhed illi hu jmexxi s-sezzjoni tad-debituri fejn jidħlu l-affarijiet għall-priġuniera. Jgħid b'rabta ma' dan il-każ, illi kien daħal basket b'xi oġġetti fih, inkluż *slipper,* li ġie ċċekjat minn żewġ uffiċjali, ossia CO 171 u WCO 21, iżda fih ma rriżulta xejn. Dan kienet ġabitu ċerta Grace Grech. Sussegwentement CO 162 ħa dawn l-oġġetti mid-debituri ġewwa Diviżjoni 6. Skont ix-xhud, fil-pront CO 177 infurmah illi dan kien fih riħa ta' kolla u għalhekk ix-xhud talbu biex jeħodulu sabiex jiċċekkjah. Hekk kif dan wasal għandu, huwa qasmu fil-presenza ta' CO 171, u fih sab tliet pakketti b'sustanza. Muri r-ritratti formanti parti mir-relazzjoni ta' PS 171 Karl Glenville, maħtur

---

[4] Ara a fol. 40 tal-proċess.
[5] A fol. 37 sa 42 tal-proċess. **CO 177 Matthew Cilia** xehed ukoll fil-mori tal-inkjesta dwar il-każ quddiem l-espert tekniku Dr. Kris Balzan nhar it-8 ta' Ġunju 2006 (ara a fol. 49 sa 51 tal-proċess verbal).
[6] Ara a fol. 43 sa 45 tal-proċess.
[7] A fol. 48 sa 52 tal-proċess.

bħala *Scene of Crime Officer* fil-mori tal-inkjesta, ix-xhud jikkonferma illi dawn juru l-boroż li huwa sab fir-*running shoes* in kwistjoni u jgħid in oltre illi sussegwentement huwa kien informa b'dan lil PC 1404 Cutajar u għaddielu din is-sustanza.

In kontro-eżami x-xhud jgħid illi wara li ssir tfittxija fuq l-oġġetti li jidħlu fis-sezzjoni tad-debituri, liema tfittxija huwa jikkonferma li ssir sewwa, dawn jitħallew hemmhekk fuq xkaffa – skont ix-xhud, ġieli damu u ġieli ma damux, għalkemm ma jdumux sigħat - u f'dan il-każ mar għalihom CO 162 u ħadhom f'Diviżjoni 6. Jgħid ukoll illi l-uffiċjali li ċċekjaw il-ħwejjeġ ġewwa d-debituri ma qalulu xejn dwar dawn il-ħwejjeġ. Wara qalulu li ma ndunawx u għalhekk huwa qabad u qasam iż-żarbun fil-presenza ta' wieħed minnhom. Lanqas ma kienu qalulu li xammew xi riħa ta' kolla u kien l-uffiċjal ġewwa Diviżjoni 6 li kien induna b'dan. Ma jafx kemm għadda ħin bejn meta ħadu l-ħwejjeġ fid-diviżjoni u reġgħu ġabuhom lura fid-debituri, iżda m'għaddhiex ħafna ħin u m'għaddewx sigħat. Mistoqsi jekk huwa xammx ir-riħa meta dan ġie lura għandu, huwa jgħid li qabad u qasmu. Ma sejjaħx għall-imputat biex ikun preżenti waqt dan kollu.[8]

Fix-xhieda ulterjuri tiegħu l-Maġġur Frans Agius jixhed illi fis-sezzjoni tad-debituri kien hemm *x-ray machine*. Din il-magna aktar kienet tkun bil-ħsara milli taħdem u qatt ma sabu xejn bis-saħħa tagħha. Jgħid ukoll illi mis-sena 2003 ma kinitx taħdem. F'xi żmien kien daħħalha fl-uffiċju tiegħu u ma ħallihiex fis-sala, iżda ma jiftakarx meta.[9]

WCO 21 Mary Azzopardi ġia` Galea tixhed illi fis-7 ta' Ġunju 2007, hija kienet xogħol fis-sezzjoni tad-debituri u illi dakinhar marret mara b'basket mimli ħwejjeġ, inkluż *slipper*. Magħha kien hemm CO 171 u fi kliemha "*min qabad wahda u min qabad ohra papocca u ma rajna xejn u ma xammejna xejn dak il-hin.*"[10] Ftit tal-ħin wara, il-Maġġur Frans reġa' spezzjona l-istess żarbun u x'ħin fetħu, fil-presenza tagħhom, instabu tliet pakketti b'sustanza ta' lewn kannella. Wara li kienu eżaminaw il-ħwejjeġ hi u CO 171, dawn tpoġġew fuq l-ixkafef sabiex jiġi uffiċjal u jeħodhom f'Diviżjoni 6. Lanqas ma kienet taf min mar lura bil-basket għand il-Maġġur Frans, u hi kull ma rat kien il-papoċċ. Murija r-ritratt esebit bħala parti mir-relazzjoni ta' PS 171 Karl Glenville u mmarkat bin-numru 101, hija tgħid illi dak li jidher fir-ritratt ifakkarha fis-sustanza li nstabet fil-papoċċ.

---

[8] Ara a fol. 53 sa 63 tal-proċess. **Il-Maġġur Frans Agius** xehed ukoll fl-inkjesta quddiem Dr. Kris Busietta nhar it-8 ta' Ġunju 2006, a fol. 47 sa 49 tal-proċess.

[9] A fol. 142 sa 147 u a fol. 149 sa 154 tal-proċess.

[10] A fol. 65 tal-proċess.

In kontro-eżami ix-xhud tgħid illi hija kienet ser tagħlaq tnax-il sena taħdem il-ħabs[11] u illi daqshekk kienet ilha tagħmel tfittxijiet ġewwa d-debituri. Tixhed illi dakinhar hija daħħlet idha fiż-żarbun u ma ħasset xejn u lanqas ma xammet xi riħa. Tgħid illi ż-żarbun ma jkunx dam ħafna fuq l-ixkafef tad-debituri – nofs siegħa l-iżjed – għalkemm jista' jkun li telaq mill-ewwel ukoll.[12]

Fix-xhieda ulterjuri tagħha **in kontro-eżami**, hija terġa' tirrepeti illi meta marret Grace Grech bil-ħwejjeġ u bis-*slipper,* huma eżaminawhom bħas-soltu u hi ma nnutat xejn ħażin fih dak il-ħin u lanqas ma xammet irwejjaħ. X'ħin hi u CO 171 lestew mill-basket, qegħduh fuq l-ixkaffa ta' wara u l-iżjed, l-iżjed tliet kwarti wara, għaliex eżatt ma kinitx tiftakar, mar għalih CO 162 biex jikkonsenjah fid-diviżjoni. L-ixkaffar kien jinsab warajhom. Imbagħad il-papoċċ mar lura u ngħata lill-Maġġur Frans. Mistoqsi kemm dam biex wasal lura u jekk għaddewx sigħat, hija tgħid illi dan ġie lura mill-ewwel, hekk kif ħadu. Għalkemm ma setgħetx tindika kemm kien għadda ħin eżatt, ma kienx dam ħafna. Tgħid illi hija ma xammitx riħa ta' kolla, u li din xamma CO 177 mid-diviżjoni 6. Lanqas CO 171 ma xamm ir-riħa. Tgħid illi wara l-papoċċ ma ġiex f'idha, iżda ħadu l-Maġġur Frans. Ma kinitx ċerta jekk dakinhar għaddhiex mill-*x-ray machine* u nsiet jekk dak iż-żmien din kinitx hemm.[13]

CO 171 Paul Borg Bonaci jixhed illi nhar is-7 ta' Ġunju 2006 marret ġewwa d-debituri ċertu Grace Grech, bil-ħwejjeġ għall-imputat. Saret spezzjoni tas-soltu u ma rriżultalhom xejn, iżda sussegwentement, il-ħwejjeġ inkluż is-*slipper,* marru lura mid-diviżjoni u ħadhom il-Maġġur Frans. Fil-presenza tiegħu, dan qasam is-*slipper* u minnu ħarġu tliet boċċi suspettużi ta' lewn kannella ċar. Muri r-ritratti formanti parti mir-relazzjoni ta' PS 171 Karl Glenville, huwa jikkonferma illi dak li jidher fir-ritratti mmarkati bin-numri 103 u 104 kien proprju s-*slipper* li qasmu u li kien l-istess li huma spezzjonaw meta waslu l-ħwejjeġ. Fir-ritratti bin-numru 101 u 102 kienu jidhru l-boċċi li nstabu fih. Jgħid illi huwa ma kienx xamm riħa ta' kolla meta spezzjona l-istess żarbun.

In kontro-eżami huwa jikkonferma illi hu u l-Maġġur Mary Azzopardi qabdu żarbun kull wieħed u fittxew fihom sew u anke qalgħu s-suletta u ma ħass xejn imqabbeż minn ġewwa. Lanqas ma xamm riħa ta' kolla dak il-ħin. Għalkemm ma jiftakarx eżatt kemm għadda ħin sakemm l-uffiċjal tela' lura bih fis-sezzjoni tad-debituri, jaħseb illi dan mill-ewwel tela' bih. La darba ż-żarbun ġie lura, beda jxomm ftit riħa ta' kolla u meta reġa' mistoqsi jekk xammx ir-riħa jew le, wieġeb biss "*Ifhimni*", għalkemm wara jikkonferma illi r-riħa ta' kolla xamma wara li l-kollegi tiegħu kienu ġibdulu l-attenzjoni għar-riħa. Jgħid ukoll illi l-Maġġur Agius dak il-ħin qasam iż-żarbun b'sikkina. Il-kolla kienet tinsab taħt il-kartuna

[11] Ix-xhud xehdet fi Frar 2012.
[12] A fol. 64 sa 70 tal-proċess.
[13] A fol. 116 sa 122 tal-proċess.

li jkun hemm taħt is-suletta. Jgħid ukoll illi normalment il-kartuna ta' taħtha ma tinqalax għaliex inkella jitqatta' ż-żarbun u illi l-imputat ma kienx preżenti fl-ebda waqt.[14]

Meta xehed ulterjorment **in kontro-eżami**, CO 171 Paul Borg Bonaci żied jgħid illi fil-jum in kwistjoni, kienu spezzjonaw iż-żarbun billi qalgħu l-lazz u s-suletta iżda ma rriżulta xejn. Huwa ma xamm l-ebda riħa ta' kolla. Jgħid in oltre illi hemmhekk ma kellhomx magna tal-*x-ray*. Jgħid ukoll illi meta ż-żarbun mar lura, il-Maġġur Agius qasam iż-żarbun minn fejn kien hemm il-kolla. Il-Maġġur ġibed u dan infetaħ. Żied jgħid illi dak il-ħin ra illi l-kolla kienet friska, iżda ma xammx ir-riħa tagħha. Il-kolla kienet fuq ġewwa.[15]

Dr. Joseph Mifsud, maħtur mill-Qorti f'dawn il-proċeduri bħala Maġistrat supplenti sabiex jisma' x-xhieda ta' Lorraine N. Attard u dan sakemm hija xtaqet tixhed fil-konfront tal-imputat li jiġi binha[16], esebixxa r-relazzjoni tiegħu, filwaqt illi xehed illi huwa żamm seduta nhar id-29 ta' Marzu 2012 ġewwa l-fond 9, Triq San Pawl, Ħal Għaxaq, li għaliha kienu preżenti l-Uffiċjal Prosekutur, l-imputat u l-avukat difensur. Huwa xehed ukoll illi huwa ġibed l-attenzjoni tax-xhud Lorraine N. Attard għall-Artikolu 633 tal-Kodiċi Kriminali u hija għażlet li ma tixhidx u illi ma tikkonfermax ix-xhieda li hija kienet tat quddiem Dr. Kris Balzan fil-mori tal-inkjesta li saret dwar dan il-każ, wara li din inqrat lilha.[17]

Grace Grech tixhed illi fil-jum in kwistjoni, fuq talba ta' omm l-imputat, Lorraine, stante li din kellha saqajha juġgħuha, filgħodu hija ħadet "*papoċċ*" u biċċtejn ħwejjeġ fis-sezzjoni tad-debituri għall-imputat, iżda dawn ma ġewx aċċettati u ġiet mitluba tmur bihom wara nofsinhar. Marret bihom wara nofsinhar u dak il-ħin stess l-uffiċjali ċċekkjawhom u qalulha li setgħet tmur. Filgħaxija marru għaliha l-Pulizija. Tgħid illi kien hemm ukoll okkażżjonijiet oħrajn li fihom, fuq talba ta' omm l-imputat, ħadet xi affarijiet lill-imputat, u li anke f'dawk l-okkażżjonijiet, hija tathom lill-gwardjani u ma nqala' xejn. Tgħid ukoll illi Lorraine kienet ħabiba u illi dak iż-żmien hija kienet tgħix magħhom. Fil-jum in kwistjoni kienet omm l-imputat li qaltilha li l-basket kien għall-istess imputat u li qabel ma ħaditlu l-ħwejjeġ, hija ma kinitx kellmitu. Lorraine qaltilha li kienet sejra l-pjazza ta' Ħal Għaxaq għall-papoċċ, iżda ma qaltilhiex minn fejn kien ġej dan il-papoċċ. Fl-okkażżjonijiet l-oħra dejjem ħadet ħwejjeġ għall-imputat, iżda qatt ma kienet ħadet papoċċ u illi dan kien blu bl-abjad. Hija għarfet il-papoċċ in kwistjoni fuq ir-ritratt muri lilha bin-numru 104, u tgħid illi dak iż-żmien hija ma kinitx tmur il-ħabs bħala viżitatur, iżda ġieli ħadet il-ħwejjeġ għall-imputat.

[14] Ara a fol. 71 sa 82 tal-proċess.
[15] A fol. 123 sa 128 tal-proċess.
[16] Ara d-digriet tal-21 ta' Frar 2012, a fol. 46 tal-proċess.
[17] Ara din ix-xhieda a fol. 84 u 85 tal-proċess u r-relazzjoni esebita a fol. 86 *et seq* tal-istess.

Tgħid ukoll illi hija ma kellha l-ebda suspett meta ngħatat il-papoċċ u l-ħwejjeġ u illi ħadithom sempliċiment bi pjaċir u mhux bi ħlas.

In kontro-eżami tixhed illi dakinhar hija reġgħet marret il-ħabs bil-ħwejjeġ għall-ħabta tas-2.00 p.m. u ħalliet l-affarijiet għall-imputat u illi l-Pulizija kienu marru għaliha filgħaxija għall-ħabta tad-9.00 p.m. jew id-9.30 p.m. Tgħid illi dakinhar l-uffiċjali ċċekkjaw l-affarijiet u qalulha li setgħet titlaq. Tgħid ukoll illi l-papoċċ daħħluh fil-magna biex jiċċekjawh, u qalulha li setgħet tmur. Kien hemm kelb ukoll, iżda dan m'għamel xejn.[18]

Mill-atti tal-proċess verbal jirriżulta illi l-istess Grace Grech irrilaxxjat stqarrija lill-Pulizija Eżekuttiva fid-9 ta' Ġunju 2006, liema stqarrija hija kkonfermatha bil-ġurament quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan nhar il-15 ta' Ġunju 2006. Mill-istess stqarrija hekk ikkonfermatha, jirriżulta illi Grech qalet illi la darba ma tħallietx iddaħħal il-ħwejjeġ ġewwa l-ħabs filgħodu, l-imputat ċempel lil ommu biex jistaqsiha għalfejn il-ħwejjeġ ma kinux waslu.[19]

Ex PS 276 Bernard Zahra jixhed illi fiż-żmien in kwistjoni ossia f'Ġunju 2006, kien hemm *x-ray machine* fis-sezzjoni tad-debituri, iżda ma setax jgħid kinitx taħdem jew le. Jgħid ukoll illi kien hemm ir-rekords dwar din il-magna. Sakemm telaq hu fis-sena 2008, ġieli kienet taħdem u ġieli le.[20]

CO 198 Gino Demanuele jixhed illi ma sab l-ebda rekords dwar din il-magna.[21]

CO 116 Helenio Galea jixhed illi din il-magna waslet il-ħabs għall-ħabta tas-sena 1998, iżda damet taħdem biss ftit xhur u fis-sena 2000, din ma baqgħetx taħdem. Din kienet l-istess magna li kien hemm fis-sena 2006 fis-sezzjoni tad-debituri, għaliex kienet tħalliet hemmhekk u li din kienet l-unika magna li kellhom. Tħalliet hemm sempliċement bħala deterrent u fis-sena 2006, din ma kinitx taħdem żgur. Kienet tintuża biss biex jitqegħdu l-affarijiet fuqha, imma mhux biex jgħaddu l-oġġetti minnha.[22]

Ikkunsidrat ukoll:

Illi fl-ewwel lok, jeħtieġ illi l-Qorti tiddetermina l-valur probatorju li għandha tingħata x-xhieda tal-imputat tat-8 ta' Ġunju 2006 u tat-22 ta' Ġunju 2006 quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan, maħtur mill-Maġistrat Inkwirenti fil-

---

[18] A fol. 103 sa 114 tal-proċess. Mill-atti tal-proċess verbal jirriżulta illi l-istess Grace Grech irrilaxxjat stqarrija lill-Pulizija Eżekuttiva fid-9 ta' Ġunju 2006, liema stqarrija hija kkonfermatha bil-ġurament quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan nhar il-15 ta' Ġunju 2006.
[19] Ara a fol. 45 tal-proċess.
[20] A fol. 165 sa 168 tal-proċess.
[21] A fol. 176 sa 178 tal-proċess.
[22] A fol. 179 sa 185 tal-proċess.

mori tal-inkjesta li saret dwar dan il-każ.[23] Din ix-xhieda ngħatat mill-imputat wara li huwa ngħata s-solita twissija skont il-liġi, iżda mingħajr il-jedd illi jottjeni parir legal qabel l-istess xhieda u mingħajr il-jedd li jkun assistit minn avukat waqt l-istess. Fiż-żmien in kwistjoni, il-liġi Maltija ma kinitx tipprovdi lill-persuna arrestata jew suspettata bid-drittijiet appena msemmija. Fil-fatt l-ewwel jedd daħal fis-seħħ fil-liġi Maltija fl-10 ta' Frar 2010, permezz tal-Avviż Legali 35/2010, fil-waqt illi t-tieni jedd daħal fis-seħħ fit-28 ta' Novembru 2016, permezz tal-Avviż Legali 401 tal-2016.

F'dan ir-rigward din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem tat-12 ta' Jannar 2016 fil-każ **Mario Borg v. Malta**, kif ukoll għas-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali fl-ismijiet **The Republic of Malta vs Chukwudi Onyeabor** tal-1 ta' Diċembru 2016, fejn hemmhekk il-Qorti għamlet referenza għal diversi sentenzi tal-Qorti Kostituzzjonali ossia **Carmel Saliba vs Avukat Generali** tas-16 ta' Mejju 2016, **Stephen Nana Owusu vs Avukat Generali** tat-30 ta' Mejju 2016, **Malcolm Said vs Avukat Generali et** tal-24 ta' Ġunju 2016 u **Aaron Cassar vs Avukat Generali et** tal-11 ta' Lulju 2016 u għaddiet sabiex tiddeċiedi illi "*the denial of the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systematic restriction applicable to all accused persons must today be held to be in violation of the conditions for the admissibility of an accused's statement*."

Il-Qorti tagħmel referenza wkoll għas-sentenza mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) fl-10 ta' Mejju 2017, fl-ismijiet **Il-Pulizija (Spettur Josric Mifsud) vs Josianne Azzopardi**, wara referenza kostituzzjonali ta' din il-Qorti kif preseduta. F'dak il-każ, l-imputata Josianne Azzopardi rrilaxxjat stqarrija lill-Pulizija Eżekuttiva nhar it-13 ta' Frar 2004, liema stqarrija hija kkonfermatha bil-ġurament quddiem il-Maġistrat tal-Għassa dakinhar stess. Qabel l-interrogatorju tagħha, hija ngħatat is-solita twissija skont il-liġi, iżda ma ngħatatx id-dritt li tottjeni parir legali, u wisq inqas il-jedd li tkun assistita minn avukat waqt l-istess interrogatorju. Fl-istess stqarrija, l-imputata għamlet diversi dikjarazzjonijiet inkriminanti. Wara li għamlet rassenja tal-ġurisprudenza lokali u anke tal-Qorti Ewropea dwar dan il-punt, il-Qorti Kostituzzjonali ddisponiet mir-referenza bil-mod segwenti:

> "Din il-Qorti taqbel perfettament mal-insenjament tal-Qrati fid-deċiżjonijiet ċitati. L-Avukat Ġenerali ma ġab l-ebda ġustifikazzjoni għaliex kien hemm restrizzjoni għall-aċċess tar-rikorrenti għall-avukat ħlief li l-liġi kif kienet ma kinitx tipprovdi għal tali dritt favur persuna arrestata. B'applikazzjoni ta' dawn il-prinċipji, il-Qorti ssib illi minkejja li d-dritt tar-rikorrenti għal smigħ xieraq ma ġiex leż f'dan l-istadju, ċertament illi sseħħ leżjoni f'każ illi l-istqarrija li tat lill-pulizija

[23] Ara a fol. 53 sa 58 tal-proċess verbal u a fol. 65 sa 71 tal-proċess verbal.

> fit-13 ta' Frar 2004 u dik li għamlet aktar tard dak inhar quddiem il-Maġistrat Inkwirenti jibqgħu jagħmlu parti mill-proċeduri kriminali pendenti quddiem il-Qorti referenti. Il-Qorti ma tistax ma tikkunsidrax ukoll illi r-rikorrenti kellha biss tmintax-il sena meta seħħ dan l-episodju u kienet l-ewwel darba li ġiet arrestata u tressqet il-Qorti, fejn mhux biss ikkonfermat l-istqarrija tagħha kif kienet mingħaliha li ser tagħmel, iżda effettivament irrilaxxat stqarrija oħra pjuttost dettaljata u dan kollu mingħajr ma kienet ingħatat xi forma ta' assistenza legali, bir-riżultat illi, kif jikkonferma wkoll l-Ispettur Josric Mifsud, hija kienet aġitata waqt li kienet qiegħda tirrilaxxa l-istqarrija tagħha.
>
> ...
>
> Għar-raġunijiet kollha premessi, il-Qorti, filwaqt li tagħmel referenza għall-fatti lamentati minn Josianne Azzopardi fit-talba għal referenza kostituzzjonali fil-proċeduri fl-ismijiet Il-Pulizija (Spettur Josric Mifsud) vs Josianne Azzopardi li hija pendenti quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, senjatament illi ġie mittiefes id-dritt fondamentali tagħha għal smigħ xieraq kif protett bl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1) u 6(3) tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem, liema lment wassal lil dik il-Qorti sabiex fl-24 ta' Frar 2016 tagħmel l-ordni ta' referenza, qiegħda tiddikjara illi fil-konfront tal-istess Josianne Azzopardi ma ssib li kien hemm l-ebda vjolazzjoni tal-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u tal-artikoli 6(1) u 6(3) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali, madanakollu, issib illi <u>jkun hemm ksur jekk isir użu mill-istqarrija li tat ir-rikorrenti lill-pulizija dakinhar tat-13 ta' Frar 2004 u l-istqarrija li tat quddiem il-Maġistrat Inkwerenti fl-istess jum, fil-proċeduri kriminali de quo</u>. Għalhekk qiegħda tibgħat dan il-provvediment flimkien mal-atti lura lill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali sabiex tkompli tisma' u tiddeċiedi skont kif intqal f'din ir-referenza." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Il-Qorti tirreferi wkoll għas-sentenza mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018, fl-ismijiet **<u>Christopher Bartolo vs Avukat Ġenerali et</u>**, f'liema każ fl-istqarrijiet tiegħu, ir-rikorrenti minkejja li qabel irrilaxxja l-ewwel stqarrija, kien ingħata parir mingħand l-avukat tiegħu li f'dak l-istadju ma jgħid xejn lill-Pulizija, huwa xorta waħda rrisponda għad-domandi waqt l-interrogatorju li sarlu, bir-riżultat li stqarr fatti li kienu inkriminanti għalih, in kwantu ammetta li kien jixtri d-droga kemm għall-użu personali tiegħu, kif ukoll sabiex ibiegħ minnha lil terzi. Fis-sentenza tagħha, il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk dwar l-istqarrijiet rilaxxjati mill-istess rikorrenti mingħajr il-jedd ta' assistenza legali waqt l-interrogatorji tiegħu:

> "36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt gja` kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil-proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissjonijiet, izda in kwantu l-kontenut taghhom kien ittiehed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrijiet f'dan ir-rigward. Ghalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali ghadhom pendenti u ghalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm lezjoni ta' smigh xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrijiet jithallew fil-process tal-proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill-Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew vantagg ghall-akkuzat fil-kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll ghal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.
>
> 37. Fid-dawl tal-premess <u>it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, ladarba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad-dritt tal-rikorrent ghal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih</u>. Ghalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jinghad jekk kienx hemm lezjoni ta' dan id-dritt fundamentali tar-rikorrent peress li l-proceduri kriminali ghadhom pendenti, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali." [sottolinear tal-Qorti]

Allura minkejja illi r-rikorrenti f'dak il-każ, kien ingħata l-jedd li jikkonsulta ma' avukat qabel l-ewwel interrogatorju tiegħu u anke eżerċita dan il-jedd, il-Qorti ordnat illi l-istqarrijiet tiegħu ma jitħallewx fl-inkartament la darba kien ser ikollhom impatt fuq l-eżitu tal-proċess kriminali u dan stante illi ma ngħatax il-jedd għall-assistenza legali waqt l-interrogatorji tiegħu. Din kienet ukoll il-konklużjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza tagħha tal-20 ta' Novembru 2018, fl-ismijiet <u>**Il-Pulizija vs Claire Farrugia**</u>, f'liema każ dik il-Qorti skartat bħala inammissibbli l-istqarrijiet tal-imputata, waħda minnhom ġuramentata, u dan għaliex għalkemm hija ngħatat id-dritt li tottjeni parir legali qabel l-istqarrijiet tagħha, madankollu hija ma ngħatatx id-dritt li tkun assistita minn avukat waqt l-interrogatorji li sarulha u dan stante li dan id-dritt ma kienx għadu viġenti fiż-żmien in kwistjoni. F'dan is-sens ukoll iddeċidiet l-istess Qorti fis-sentenza tagħha fl-ismijiet <u>**Il-Pulizija vs Emad Masoud**</u> tas-16 ta' Mejju 2019 u fis-sentenza fl-ismijiet <u>**Il-Pulizija vs Sandro Spiteri**</u> tat-18 ta' Ġunju 2019, f'liema każ, bħal fil-każ odjern, l-imputat la kien ingħata l-jedd li jottjeni parir legali qabel l-interrogatorju tiegħu, u lanqas il-jedd li jkun assistit minn avukat waqt l-istess.

Fis-sentenza fl-ismijiet <u>**Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) vs Aldo Pistella**</u> tal-14 ta' Diċembru 2018, f'liema każ l-appellat kien ingħata l-jedd li jottjeni parir legali qabel l-interrogotarju tiegħu u anke eżerċitah, iżda ma ngħatax il-jedd li

jkun assistit minn avukat waqt dan l-interrogatorju, stante illi anke f'dak il-każ, fiż-żmien in kwistjoni, dan il-jedd ma kienx viġenti fil-liġi Maltija, il-Qorti Kostituzzjonali reġgħet irribadiet il-konklużjonijiet tagħha fis-sentenza preċedenti fl-ismijiet **Christopher Bartolo vs Avukat Ġenerali et**:

> "14. Għalkemm, bħall-ewwel qorti, taqbel mal-appellanti illi f'dan l-istadju għadu ma seħħ l-ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, madankollu, kif osservat fil-każ ta' Malcolm Said, il-qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx għaqli li l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkużat Pistella ladarba din, għallinqas f'parti minnha, ittieħdet mingħajr ma Pistella kellu l-għajnuna ta' avukat. Għalhekk, għalkemm għadu ma seħħ ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, fiċ-ċirkostanzi huwa għaqli illi, kif qalet l-ewwel qorti, ma jsir ebda użu mill-istqarrija fil-proċess kriminali sabiex, meta l-proċess kriminali jintemm, ma jkunx tniġġes b'irregolarità – dik li jkun sar użu minn stqarrija li ttieħdet mingħajr ma l-interrogat kellu l-għajnuna ta' avukat – li tista' twassal għal konsegwenzi bħal tħassir tal-proċess kollu."

Fil-każ ta' **Philippe Beuze vs Belgium** deċiż mill-*Grand Chamber* tal-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem fid-9 ta' Novembru 2018, dik il-Qorti reġgħet adottat il-kriterju tal-*overall fairness of the proceedings* sabiex tistħarreġ jekk seħħitx o meno leżjoni tad-dritt għal smiegħ xieraq. Għalkemm sabet li f'dan il-każ seħħet vjolazzjoni tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni, il-Qorti mxiet lil hinn minn dawk id-deċiżjonijiet li fihom instabet vjolazzjoni tal-imsemmi artikolu għaliex kien hemm restrizzjoni sistematika fil-liġi domestika tad-dritt ta' persuna suspettata jew arrestata ta' aċċess għall-avukat, u ddeċidiet illi l-Qorti għandha dejjem tistħarreġ iċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, tenut kont ta' numru ta' kriterji, mhux eżawrjenti, elenkati fid-deċiżjoni tagħha. Dik il-Qorti qalet hekk fid-deċiżjoni tagħha:

> "(γ) Relevant factors for the overall fairness assessment
>
> 150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):
>
> (a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;
>
> (b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with –

where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice."

F'dak il-każ, meta l-Qorti Ewropea ġiet biex teżamina dawn il-kriterji fil-kuntest taċ-ċirkostanzi li kellha quddiemha, fil-waqt illi saħqet illi kienet qed issib vjolazzjoni tal-Artikolu 6 fid-dawl ta' diversi fatturi meħudha lkoll flimkien u mhux kull fattur meqjus separatament, ikkunsidrat *inter alia* illi fl-istess każ, ir-restrizzjonijiet fuq id-dritt tal-aċċess għall-avukat kienu estensivi u dan fis-sens illi l-akkużat ġie interrogat waqt li kien fil-kustodja tal-pulizija mingħajr ma qabel ingħata l-opportunita` li jottjeni parir legali jew li jkollu avukat preżenti u fil-kors tal-investigazzjoni ġudizzjarja li seħħet wara, ma ngħatax il-possibilita` li jkun assistit minn avukat, kif lanqas ma ngħata dan id-dritt f'atti investigattivi oħrajn sussegwenti. F'dawk iċ-ċirkostanzi, mingħajr ma ngħata informazzjoni ċara dwar id-dritt tiegħu għas-silenzju, huwa rrilaxxja stqarrijiet dettaljati u sussegwentement ta wkoll verżjonijiet differenti dwar il-fatti, bir-riżultat illi għamel stqarrijiet, li għalkemm ma kinux inkriminanti fis-sens restrittiv ta' din

il-kelma, effettwaw sostanzjalment il-posizzjoni tiegħu, speċjalment fir-rigward ta' akkuża partikolari. Dawn l-stqarrijiet ġew ilkoll ikkunsidrati bħala ammissibbli fil-proċeduri kontra tiegħu. In oltre tali stqarrijiet kellhom rwol importanti fil-proċeduri u fir-rigward ta' akkuża minnhom, kienu jiffurmaw parti integrali mill-provi li a bażi tagħhom huwa nstab ħati.

Fil-każ deċiż mill-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **Paul Anthony Caruana vs Avukat Ġenerali et** nhar il-31 ta' Mejju 2019, l-attur ilmenta minn ksur tal-jedd tiegħu għal smiegħ xieraq fid-dawl tal-fatt illi ma ngħatax id-dritt tal-aċċess għall-avukat kemm qabel irrilaxxja l-istqarrija tiegħu lill-Pulizija, kif ukoll waqt l-interrogatorju tiegħu, u għaldaqstant talab lill-Qorti kemm sabiex tiddikjara illi ġew leżi d-drittjiet fundamentali tiegħu kif sanċiti fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u fl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea, kif ukoll sabiex takkorda dawk ir-rimedji effettivi inkluż li tannulla, tħassar u tirrevoka s-sentenza mogħtija fil-konfront tiegħu mill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, li permezz tagħha kien instab ħati tal-imputazzjonijiet miġjuba kontra tiegħu u ġie kkundannat għal terminu effettiv ta' priġunerija.

F'dan il-każ, wara li rreferiet għall-każ ta' **Ibrahim and Others v. United Kingdom** deċiż mill-Qorti Ewropea fit-13 ta' Settembru 2016 u kompliet illi allura l-fatt waħdu li persuna ma tkunx tħalliet tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm raġunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, ma huwiex biżżejjed biex, *ipso facto*, jinsab ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, iżda wieħed irid iqis il-proċess fit-totalità tiegħu, il-Qorti Kostituzzjonali għamlet referenza wkoll għad-deċiżjoni f'**Beuze v. Belgium** u għall-kriterji hemmhekk indikati (u fuq ċitati minn din il-Qorti) li a bażi tagħhom wieħed għandu jeżamina l-proċeduri fl-intier tagħhom fid-dawl tal-impatt tan-nuqqasijiet proċedurali fl-istadju ta' qabel il-proċeduri. Il-Qorti kompliet hekk dwar l-ilment tal-attur:

> "20. Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniiet, l-aggravju tal-attur – safejn igħid illi "l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiduċja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil-liġi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa ħażin u huwa miċħud.
>
> 21. Fil-każ tallum kien hemm raġuni tajba għala l-attur ma tħalliex ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni. Ir-raġuni hi li kien hemm il-ħsieb li ssir controlled delivery lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga, u biex din l-operazzjoni tirnexxi kien

meħtieġ li l-attur ma jitħalla jikkomunika ma' ħadd biex ma titwassalx il-kelma lil dan it-terz.

...

23. L-attur ingħata t-twissija li trid il-liġi qabel ma ta l-istqarrija, u ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fiċ-ċirkostanzi msemmija fl-art. 658 tal-Kodiċi Kriminali. ... Ħlief għall-fatt li ma kellux avukat dak il-ħin, l-attur ma ressaq ebda argument serju kontra l-validità u l-veraċità tal-istqarrija.

24. Għandu jingħad ukoll illi l-attur ma nżammx aktar milli kien meħtieġ biex tirnexxi l-operazzjoni tal-controlled delivery; dakinhar stess kien meħlus u seta' liberament ikellem avukat.

25. Barra minn hekk, l-istqarrija magħmula lill-pulizija ma kinitx ir-raġuni li wasslet għall-kundanna tal-attur: l-attur instab ħati mill-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali għax ammetta l-ħtija għal dawk l-akkużi li ma ġewx ritirati. Dan għamlu fil-preżenza tal-avukat wara li ikkonsulta miegħu u quddiem maġistrat li wissih bil-konsegwenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunità li jeħodha lura.

26. Tassew illi l-attur igħid illi kien kondizzjonat bil-fatt li kien ġà ta stqarrija lill-pulizija qabel ma ammetta quddiem il-qorti...

27. Dan jista' f'ċerti ċirkostanzi jkun fattur relevanti, iżda fil-każ tal-lum l-attur seta' jiċħad dak li stqarr fl-istqarrija u wkoll, jekk tassew kif qal hu kien fis-sakra meta għamilha u għalhekk l-istqarrija ma għamilhiex "volontarjament", jikkontestaha taħt l-art. 658 tal-Kodiċi Kriminali – seta' saħansitra jirtira l-ammissjoni li għamel quddiem il-qorti – għax il-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali, presjeduta minn ġudikant togat, kienet taf biżżejjed, fid-dawl tas-sentenza ta' Salduz, li kienet ingħatat qabel, li ma kellhiex toqgħod fuq l-istqarrija weħedha, aktar u aktar jekk tkun ġiet irtirata, jekk ma jkunx hemm xiehda oħra li ma tħallix dubju dwar il-ħtija. Bilkemm għalfejn ngħidu wkoll illi l-attur kien inqabad in flagrante, bi kwantità ta' droga fuq il-persuna tiegħu u fid-dar fejn kien joqgħod.

28. Il-qorti aktar temmen illi l-attur ammetta quddiem il-qorti mhux għax kondizzjonat bl-istqarrija li kien ta iżda għax kien jaf bix-xiehda l-oħra kontrieh u biex jieħu l-benefiċċju, li fil-fatt ingħata, taħt l-art. 29 tal-Ordinanza dwar il-Mediċini Perikolużi [Kap. 101]." [sottolinear ta' din il-Qorti]

F'każ ieħor deċiż mill-Qorti Kostituzzjonali nhar is-27 ta' Settembru 2019, fl-ismijiet **Graziella Attard vs Avukat Ġenerali**, f'liema każ il-posizzjoni legali

fit-teħid ta' stqarrija kienet dik adoperata qabel l-10 ta' Frar 2010 u għalhekk qabel ġie fis-seħħ id-dritt ta' persuna suspettata jew arrestata li tottjeni parir legali qabel l-interrogatorju tagħha, wara li rreferiet ukoll għall-każ **<u>ta' Beuze v. Belgium</u>**, l-istess Qorti kkonkludiet illi:

> "10. Madanakollu, billi ċ-ċirkostanzi fejn il-persuna interrogata tista' ma titħalliex tkellem avukat huma l-eċċezzjoni aktar milli r-regola, u din il-qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li tħares dritt fondamentali mhux biss "qiegħda tiġi" iżda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tiġi miksura", din il-qorti hija tal-fehma, kif osservat fis-sentenza mogħtija fl-24 ta' Ġunju 2016 fl-ismijiet <u>Malcolm Said v. Avukat Ġenerali</u>, **<u>illi ma jkunx għaqli</u>** – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea li joħloq element ta' imprevedibilità, kif jixhdu l-posizzjonijiet kunfliġġenti li ħadet fil-każ ta' Borg u f'dak ta' Beuze – **<u>illi l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija mogħtija mill-attriċi lill-pulizija</u>** għaliex tqis illi, fiċ-ċirkostanzi, in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat ma kienx nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' preġudizzju għall-attriċi, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehma fir-reat." [enfasi ta' din il-Qorti]

Fl-istess sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali tenniet ukoll is-segwenti:

> "18. Il-qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titneħħa mill-inkartament, aktar milli rimedju għal ksur li, wara kollox, għadu ma seħħx, huwa garanzija tal-integrità tal-proċess u wkoll fl-interess pubbliku, biex ma jiġrix li l-proċess kontra l-attriċi jkollu jitħassar wara li jintemm, b'ħela ta' ħin u riżorsi, li tkun forma oħra ta' inġustizzja għax il-liġijiet għandhom iħarsu mhux biss lil min hu mixli b'reat iżda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.
>
> 19. Il-qorti għalhekk terġa' ttenni li ma jkunx għaqli li jsir użu mill-istqarrija waqt il-proċess kriminali ...".

Huwa evidenti illi fil-każ odjern, jeħtieġ li din il-Qorti teżamina ċ-ċirkostanzi li għandha quddiemha mhux mill-ottika ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq stante li m'għandhiex kompetenza li tagħmel dan, iżda sempliċiment mil-lat tal-valur probatorju li għandha tingħata x-xhieda tal-imputat quddiem il-Perit Legali, tenut kont madankollu tal-ġurisprudenza fuq indikata. Mis-suespost, il-Qorti jidhrilha illi fil-każ ta' Beuze, sabiex sabet vjolazzjoni tal-jedd tal-akkużat għal smigħ xieraq, il-Qorti Ewropea fil-valutazzjoni tagħha tal-*overall fairness of the proceedings* straħet ħafna fuq il-fatt illi l-akkużat ma ngħatax aċċess għall-avukat qabel u/jew waqt l-interrogatorji diversi li sarulu, illi fl-istqarrijiet tiegħu għamel dikjarazzjonijiet inkriminanti u illi fir-rigward ta' akkuża partikolari, l-istqarrijiet

tiegħu kellhom impatt tali illi wasslu għal sejbien ta' ħtija. Fil-każ ta' Paul Anthony Caruana, imbagħad, fil-waqt illi ma sabitx ksur tad-dritt tal-attur għal smiegħ xieraq, il-Qorti Kostituzzjonali qieset bħala fattur determinanti l-fatt illi huwa nstab ħati mill-Qorti tal-Maġistrati mhux fid-dawl tal-istqarrija rilaxxjata minnu lill-Pulizija, iżda a bażi tal-ammissjoni tiegħu fil-proċeduri. Effettivament din il-Qorti tinnota illi dejjem tibqa' kunsiderazzjoni determinanti kemm l-istqarrija rilaxxjata mingħajr il-jedd ta' aċċess għall-avukat, ikollha impatt fuq l-eżitu tal-proċeduri, jew fi kliem ieħor fuq is-sejbien ta' ħtija tal-imputat.

Il-Qorti qed tqis ukoll illi fis-sentenza tagħha tas-7 ta' Jannar 2020 fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Carmel Polidano, Michael Mercieca, *Omissis***, il-Qorti tal-Appell Kriminali għamlet rassenja tal-ġurisprudenza, kemm tal-Qrati Maltin kif ukoll tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem dwar din il-kwistjoni u rrikonoxxiet illi kien hemm tibdil sostanzjali fid-deċiżjonijiet mogħtija mill-Qorti Ewropea dwar dan il-punt. Il-Qorti għamlet referenza għal **Beuze v. Belgium**, kif ukoll għas-sentenzi tal-Qrati Maltin li rreferew għal din id-deċiżjoni, fosthom **Il-Pulizija vs Maximilian Ciantar** tal-Qorti tal-Appell Kriminali tas-27 ta' Frar 2019, fejn il-Qorti straħet fuq l-istqarrija tal-imputat, abbinata ma' provi oħrajn, minkejja li l-imputat ma ngħatax id-dritt li jkun assistit minn avukat waqt l-interrogatorju tiegħu, fil-waqt illi kien ingħata l-jedd għall-parir legali qabel tali interrogatorju, **Paul Anthony Caruana vs Avukat Ġenerali et** fuq ċitata, kif ukoll **Stephen Pirotta vs Avukat Ġenerali et** tas-27 ta' Settembru, 2019 fejn il-Qorti Kostituzzjonali sabet li r-rikorrenti ma ġarrab ebda ksur tal-jedd tiegħu għal smiegħ xieraq bil-fatt illi ma kienx ingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni tiegħu u dan wara li kkunsidrat illi:

> "Fil-każ tallum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien ħati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tiegħu, kif wara kollox għarfet l-ewwel qorti stess. L-ewwel qorti għarfet ukoll illi l-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali waslu għall-konklużjoni tal-ħtija tal-attur bis-saħħa ta' xiehda oħra barra l-istqarrija tiegħu. Meqjus il-proċess kriminali fl-intier tiegħu, ma jistax jingħad illi l-attur ma ngħatax smigħ xieraq: kellu għarfien tal-provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nżamm mistur xi tagħrif li kellha l-pulizija; kellu għajnuna ta' avukat waqt il-proċess quddiem il-qorti; kellu fakoltà jressaq xhieda u jagħmel kontro-eżami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab ħati bis-saħħa ta' xiehda oġġettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tiegħu, rabtitu mal-inċident u ma setgħetx tħalli dubju dwar il-ħtija tiegħu." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Il-Qorti tal-Appell Kriminali rreferiet ukoll għas-sentenza mogħtija fl-ismijiet **Farrugia vs. Malta**, reża finali fis-7 ta' Ottubru 2019, mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, li wkoll ikkonfermat il-posizzjoni li ttieħdet fil-każ ta' Beuze u kompliet hekk:

> "Illi l-izvillup fl-interpretazzjonijiet dwar il-jedd ta' smiegh xieraq kif moghtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fosthom fis-sentenzi sucitati fl-ismijiet 'Beuze vs Belgium' moghtija mill-Grand Chamber u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet 'Farrugia vs. Malta' gia gie rifless fil-pozizzjoni li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) qeghdin jiehdu meta jikkunsidraw jekk kienx hemm ksur tal-jedd ta' smiegh xieraq. Jirrizulta li hemm zvillup fis-sens li l-fatt li stqarrija tkun ittiehdet minghajr il-prezenza tal-Avukat skont dawn l-ahhar sentenzi mhumiex awtomatikament jigu kkunsidrati bhala li jiksru d-dritt ghal smiegh xieraq izda li qieghed jittiehed kont tal-proceduri fit-totalita' taghhom sabiex jigi determinat jekk kienx hemm lezzjoni o meno tad-dritt ghal smiegh xieraq."

Hawnhekk il-Qorti rreferiet ukoll għas-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) tas-17 ta' Ottubru 2019, fl-ismijiet **<u>Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello</u>** u dan wara referenza kostituzzjonali li saret lilha mill-Qorti tal-Appell Kriminali fid-9 ta' April 2018, liema referenza ġiet deċiża billi l-Qorti ddikjarat illi:

> "fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fondamentali tal-akkuzat Martino Aiello ghal smigh xieraq kif sancit bl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxja lil pulizija fid-dsatax (19) ta' Ottubru tas-sena elfejn u erbatax (2014) ...".

Dan wara li l-istess Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) ikkunsidrat illi dan il-każ kien kemmxejn differenti minn dak ta' Aldo Pistella, fuq ċitat, in kwantu kuntrarjament għal Pistella, Aiello kien irrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogatorju tiegħu u ma ġiex muri li huwa xtaq li jkollu avukat preżenti waqt l-interogazzjoni. In oltre fil-fehma tal-Qorti, ir-rikorrenti naqas milli juri li huwa kellu jitqies bħala persuna vulnerabbli u lanqas irriżultat xi prova fis-sens illi ċ-ċirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. Ir-rikorrenti lanqas ma attakka l-volontarjeta` tal-istqarrija tiegħu u ma qajjem l-ebda lment dwar l-istess stqarrija, iżda talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eċċezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minħabba dak deċiż mill-Qorti Ewropea fil-każ ta' Borg. Finalment, qieset ukoll illi kien fl-interess pubbliku li jiġi investigat u mressaq sabiex jiġi ġudikat mill-Qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali stante li nqabad in flagrante jittraffika d-droga f'Malta. Din is-sentenza ġiet ikkonfermata mill-Qorti

Kostituzzjonali permezz tas-sentenza tagħha tas-27 ta' Marzu 2020, fejn l-istess Qorti qieset ukoll illi:

> "21. L-istqarrija in kwistjoni m'hijiex l-unika prova għal dak li jirrigwarda x'ġara fit-18 ta' Ottubru, 2014. Mill-atti tal-proċeduri kriminali jirriżulta li l-appellant kien qiegħed isuq il-vettura li fiha nstabet id-droga. Kif il-vettura niżlet minn fuq il-catamaran twaqqfet mill-pulizija li għamlu tfittxija u sabu d-droga fil-vettura. L-appellant stess meta xehed fis-seduta tad-9 ta' Jannar, 2019 quddiem l-ewwel Qorti, qal li l-pulizija arrestawh meta kellu d-droga." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Is-sentenzi fuq ċitati huma lkoll konkordi f'aspett speċifiku u ċioe` li f'kull każ l-istqarrija ma kinitx l-unika prova mressqa in sostenn tal-akkużi dedotti.

Fis-sentenza tagħha **Il-Pulizija vs Carmel Polidano et** imbagħad, il-Qorti tal-Appell Kriminali kkonkludiet illi:

> "Din il-Qorti temfasizza li d-dritt li suspettat ikollu Avukat prezenti minn stadju bikri tal-investigazzjoni mhijiex limitata ghal persuni kkunsidrati vulnerabbli. Anke persuni li kellhom diversi kundanni precedenti kontra taghhom u li ghalhekk huma intizi fil-mod ta' kif jittiehdu l-interogazzjonijiet kif ukoll persuni li l-Avukat Generali jirreferi ghalihom bhala b'esperjenza f'varji oqsma tan-negozju ukoll ghandhom dritt li jkollhom Avukat prezenti minn stadju bikri tal-investigazzjoni. Il-ligi ma tiddistingwix bejn persuna u ohra. Huwa d-dritt ta' kull persuna li jkun assistit minn Avukat anke matul l-interrogazzjoni. Mhuwiex kontestat li fiz-zmien li ttiehdu l-istqarrijiet kif ukoll ix-xhieda ta' uhud mill-akkuzati quddiem l-espert Vincent E. Ciliberti fl-istadju tal-inkjesta, l-ligi ma kinitx taghti jedd lil suspettati biex ikollhom Avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija. Biss pero' issa li l-ligi tipprovdi ghal dan id-dritt, huwa rikonoxxut u accettat li d-dritt ghal smiegh xieraq ghandu jigi rispettat minn stadju bikri tal-investigazzjoni.
>
> Din il-Qorti filwaqt li tirrikonoxxi li kien hemm zvilupp sinifikattiv f'dawn l-ahhar xhur, fejn il-Qrati qeghdin iharsu lejn il-proceduri fit-totalita' taghhom sabiex jigi deciz jekk kienx hemm lezzjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq, din il-Qorti tissotolinea li bl-ebda mod ma hemm uniformita' fil-kunsiderazzjonijiet u decizjonijiet tal-Qrati dwar jekk stqarrijiet u dikjarazzjonijiet mehuda matul l-investigazzjoni minghajr id-dritt tal-prezenza tal-Avukat jilledux id-dritt ghal smiegh xieraq. Din il-Qorti ma ghandha l-ebda kompetenza biex tiddeciedi dwar lezjoni o meno ta' dritt fundamentali izda trid tiddeciedi biss jekk ghandhiex tiehu in konjizzjoni stqarrijiet u dikjarazzjonijiet ohra fl-istadju tal-investigazzjoni minghajr

id-dritt li suspettati jkunu assistiti minn Avukat. Din il-Qorti ghalhekk tqis li gialadarba qieghdin fi stadju ta' revizjoni, filwaqt li bl-ebda mod ma hija tiddikjara li sehh xi ksur tad-dritt ghal smiegh xieraq, tiddeciedi li sabiex ma jkunx hemm ir-riskju ta' xi ksur, kwalunkwe dikjarazzjoni, stqarrija jew xhieda moghtija mill-imputati Carmel Polidano, Michael Mercieca u Muhammad Saleem fl-istadju tal-investigazzjoni u l-inkjesta minghajr il-prezenza tal-Avukat bhala inammissibli."

Irid jingħad ukoll illi fis-sentenza tagħha tas-27 ta' Jannar 2021, fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs L-Avukat tal-Istat**, il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk dwar l-istqarrija rilaxxjata mir-rikorrenti fid-19 ta' Frar 2010, meta allura persuna suspettata kellha l-jedd li titkellem ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni tagħha:

"26. Kif diġa` issemma, il-fatt waħdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiduċja tal-attur m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq. Madankollu l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-ġurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l-istess insenjament.

27. Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura *adversarial* tal-kawża kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taħt arrest. Fis-sentenza riċenti Mehmet Zeki Celebi v. Turkey (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tisħaq:

"57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)".

28. Irrispettivament taqbilx mar-raġunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-ġurisprudenza kienet ċara meta ngħatat is-sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-pulizija kienet difett proċedurali. Dan għalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat-13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber għamlet

enfażi fuq l-'*overall fairness*' tal-proċeduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess qorti kompliet tiċċara kif kellu jiġi applikat dak il-prinċipju.

29. Fl-aħħar mill-aħħar il-qrati domestiċi ma jistgħux jippermettu li f'proċeduri kriminali li għadhom pendenti jitħallew stqarrijiet li jkunu saru fl-assenza ta' avukat u li l-QEDB ilha tiddeskrivih bħala difett proċedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-proċess kriminali kollu. Illum il-ġurnata hi l-istess Qorti Kriminali li qegħda taddotta din il-posizzjoni f'deċiżjonijiet preliminari li qegħdin jingħataw (hekk per eżempju **r-Repubbblika ta' Malta v. Rosario Sultana** deċiżjoni tat-23 ta' Settembru 2020 u **r-Repubbblika ta' Malta v. Rosario Militello** tat-3 ta' Diċembru 2019).

30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaġġornaw ruħhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma jistennewx sal-2016 sabiex jintroduċu disposizzjoni fil-Kodiċi Kriminali li s-suspettat għandu jedd għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil-kustodja tal-pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT tal-Kodiċi Kriminali), li fost miżuri oħra assigurat id-dritt tas-suspettat għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-pulizija.

Għal dawn il-motivi tiċħad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proċeduri kriminali *The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah* (att ta' akkuża numru 11/2015) ma tippermettix l-użu bħala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta waqt li kien fil-kustodja tal-pulizija."

Fis-sentenza tagħha tad-29 ta' Lulju 2021, fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta vs Kevin Sammut**, il-Qorti Kriminali qalet hekk dwar din il-materja wara li rreferiet fit-tul għall-ġurisprudenza tal-Qrati Maltin u tal-Qorti Ewropea dwar l-istess:

"Fil-gurisprudenza ndikata iktar il-fuq, ma jistax ma jigix innutat li filwaqt li certu sentenzi jenfazizzaw l-inammisibilta' ta' stqarrija, meta susspetat ma kienx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni, *stante* li difett bhal dan ma jistax jigi sanat, sentenzi ohrajn jtennu illi sempliciment ghax susspettat ma jkunx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni ma ghandux awtomatikament ifisser li l-istqarrija li hu jkun irilaxxa hija inammissibli u ghaldaqstant tali proceduri ghandhom jigu evalwati fit-totalita' taghhom u jittiehed kont tal-'*overall fairness*' ta' l-istess proceduri.

Din il-Qorti tinnota b' dispjaċir u tenfasizza li certament ma jistax jingħad li hemm certezza legali u cioe' 'legal certainty' dwar din il-kwisjtoni." [sottolinear ta' dik il-Qorti]

B'mod partikolari, il-Qorti rreferiet ukoll għas-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali (sede Superjuri) tas-27 ta' Jannar 2021, fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello**, fejn bħal fis-sentenza fil-każ ta' **Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf, Josephine Wadi**, tal-istess jum, dik il-Qorti kkonkludiet hekk dwar stqarrijiet rilaxxjati fiż-żmien meta suspettat ma kellux id-dritt li jkun assistit minn avukat waqt l-interrogatorju tiegħu:

"***23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Ġenerali jistħoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef togat għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil ġurati dwar il-valur probatorju ta' l-istqarrija rilaxxati mill-akkużat jekk jirriżulta illi dawn ma ttieħdux skont il-liġi, jew jekk javveraw irwieħhom dawk iċ-ċirkostanzi elenkati fil-linji gwida stabbiliti fid-deċiżjoni Beuze hawn fuq iċċitata. Fuq kollox, għall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tiegħu li jitlob reviżjoni tal-verdett u s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' ħtija fil-konfront tiegħu.***"

Dwar dan il-Qorti Kriminali kompliet hekk:

"**Din il-Qorti temfasizza li nonostante l-fatt li l-legislatur ma ghamilx regola li teskludi l-ammissjoni ta' stqarrija rilaxxata fi zmien fejn suspettat ma kellux id-dritt li jkollu Avukat prezenti suspettat, tqis li wiehed ma jistax jistenna li l-legislatur sejjer jindika c-cirkostanzi kollha ta' meta prova ma ghandhiex valur probatorju. Izda d-decizjoni dwar jekk prova ghandhiex valur probatorju ghandha tithalla fid-diskrezzjoni tal-Qrati.**

Din il-Qorti in oltre' taghmilha cara li ma taqbilx li stqarrija rilaxxata minghajr ma persuna tkun inghatat id-dritt li jkollha Avukat prezenti qabel u waqt it-tehid tal-istqarrija ghandha tibqa' in atti, tiġi murija l-gurati u li jkun fl-indirizz li l-Qorti taghti direzzjoni lil gurati dwar il-valur probatorju taghha. Wiehed ma jistax jinsa' li meta si tratta ta' gurati ta' fatt, ma jistax jinghad li bil-fatt li l-Imhallef ikun ta' direzzjoni sabiex l-istqarrija ma tinghatax valur probatorju sejjer jiġi assigurat li l-gurati mhumiex se jkunu gia influwenzati b'dak imnizzel fl-istqarrija li tkun a disposizzjoni taghhom." [enfasi ta' dik il-Qorti]

L-istess Qorti mbagħad irreferiet għas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali tal-istess jum ossia tas-27 ta' Jannar 2021 fl-ismijiet **Morgan Onuorah vs L-Avukat tal-Istat** fuq ċitata, kif ukoll għas-sentenza fl-ismijiet **The Police vs Alexander Hickey** tal-istess jum, fejn il-Qorti Kostituzzjonali waslet għall-konklużjoni differenti, u fl-aħħar każ iddeċidiet li ma kellux isir użu mill-istqarrijiet tal-imputat minkejja l-fatt li dawn kienu ġew anke ikkonfermati bil-ġurament u kienet ġiet reġistrata ammissjoni fil-mori tal-proċeduri. Fir-rigward ta' dan tal-aħħar madankollu din il-Qorti tirrileva wkoll illi l-imputat kien għadu minuri meta rrilaxxja l-istqarrijiet tiegħu u tenut kont ta' ċirkostanzi oħrajn imsemmija fl-istess sentenza, seta' jiġi meqjus bħala persuna vulnerabbli.

Fis-sentenza tagħha, il-Qorti Kriminali mbagħad irreferiet ukoll għas-sentenza fl-ismijiet **Clive Dimech vs Avukat Ġenerali**, deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili (sede Kostituzzjonali) fejn ingħad hekk:

> "Illi l-Qorti sejra tibda biex titratta t-tieni eċċezzjoni tal-intimat għaliex jekk din tintlaqa' ma jkunx hemm ħtieġa li teżamina l-eċċezzjonijiet l-oħrajn. Huwa skontat li m'hemm l-ebda jedd fundamentali taħt Art. 39 tal-Kostituzzjoni jew taħt Art. 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja għall-assistenza t'avukat waqt l-interrogazzjoni bħala tali. Hemm jedd fundamentali għal smiegħ xieraq. Biex jiġi stabbilit ksur ta' dan il-jedd, irid jiġi eżaminat il-proċess – f'dan il-każ proċess kriminali – fit-totalita` tiegħu u mhux jiġi maqsum biex issir enfasi fuq xi episodju partikolari. F'dan il- każ il-proċeduri għadhom fil-bidu tagħhom u għalhekk mhux possibbli f'dan l-istadju li l-Qorti tbassar kif sejjer ikun l-iter proċesswali sħiħ. Dan ma jfissirx li element proċedurali partikolari ma jistax minnu nnifsu ikun tant deċiżiv li l-korrettezza tal-proċess ma tkunx tista' tiġi ddeterminata qabel. Imma f'dan il-każ il-Qorti ma tista' ssib l-ebda ċirkostanza bħal din. Ir-rikorrent ġie avżat, skont id- disposizzjonijiet tal-liġi kif kienet dak iż-żmien, bid-dritt li jikkonsulta avukat qabel l-interrogazzjoni. Huwa rrinunzja għal dan id-dritt. Huwa minnu li waqt l-interrogazzjoni ma kienx assistit minn avukat u ma ġiex infurmat li għandu dritt bħal dan. B'danakollu ġie mwissi li kellu d-dritt li ma jweġibx għad-domandi u fil-fatt ir-rikorrent ma wieġeb għall-ebda domanda li saritlu. Għalhekk ma jirriżultax – dejjem f'dan l-istadju - li r-rikorrent sofra xi nuqqas ta' smiegħ xieraq. Ma ressaq l-ebda prova li bis-silenzju tiegħu seta' nkrimina ruħu;"

F'dan ir-rigward, il-Qorti Kriminali kompliet hekk:

> "Sussegwentament, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza taghha fl-ismijiet **'Clive Dimech v. Avukat Generali'** datata is-27 ta' Jannar, 2021 ipprovdiet illi peress li l-akkuzat ma wiegeb ghall-ebda domanda waqt l-interrogazzjoni, din ma kienitx ser tkun ta' pregudizzju ghall-istess akkuzat. Minkejja dan, **din il-Qorti xorta wahda enfasizzat li**

jkun floku li fil-proceduri kriminali ma jsirx uzu mill-istqarrija bhala prova.

L-akkuzat, Clive Dimech, ghazel li ma jwegibx ghal mistoqsijiet maghmula lilu u ghaldaqstant l-istqarrija ma kienitx wahda nkriminanti. Madankollu, il-Qorti xorta wahda pprovdiet illi din m'ghandiex tintuza bhala prova u ghal din ir-raguni din is-sentenza hi ta' sinifikat.

Sal-lum il-gurnata, ghadu mhux stabbilit b'certezza jekk ikunx hemm ksur ta' dritt tas-smiegħ xieraq meta akkuzat kemm qabel kif ukoll matul l-istqarrija ma jkunx akkumpanjat mill-avukat tal-fiducja tieghu meta l-ligi dak iz-zmien ma kienitx tipprovdi ghal dan id-dritt u ghaldaqstant din l-istqarrija ghandiex tigi sfilzata o meno. Din il-Qorti ma ghandhiex il-kompetenza li tqis jekk hemmx possibilita' ta' ksur tad-dritt ta' smiegh xieraq, izda ghandha tqis biss jekk l-istqarrija hiex inammissibli jew le.

Fis-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**Christopher Bartolo vs Avukat ta l-Istat'**[24], Il-Qorti ddecidiet bl-istess mod ta' kif iddecidiet fis-sentenzi **Onuorah Morgan vs Avukat Generali** u **Clive Dimech vs Avukat Generali** indikati supra. Din il-Qorti rreteniet is-segwenti:

> *74. Daqshekk huwa importanti li stqarrija tittieħed bil-garanziji kollha li jħarsu d-drittijiet ta' min ikun qiegħed jirrilaxxja għaliex l-ammissjoni hija wara kollox ir-regina tal-provi. Di fatti Karen Reid fil-ktieb 'A practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights' (Tielet Edizzjoni) f'paġna 70: "While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole,* ***a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall." Iġifieri, prova waħda ottenuta kontra l-liġi, tista' waħedha tikkontamina l-proċess kollu***.

Ghaldaqstant il-Qorti kkonkludiet bis-segwenti:

> *79. Il-Qorti qed tipprova tirrinkonċilja l-fatt, fid-dawl ta' dak li ddeċidiet il-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018.* ***Dik il-Qorti ordnat, li biex ma jseħħx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar użu fil-proċeduri kriminali miż-żewġ stqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent. Fid-dawl ta' din l-ordni, din il-Qorti ma tistax tifhem b'liema tiġbid tal-immaginazzjoni tista' tasal għall-konklużjoni li l-konferma bil-ġurament ta' dawk l-istqarrijiet quddiem il-Maġistrat ma għandhomx ukoll ikunu mwarrbin.***

[24] Deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Ġunju, 2021.

<u>Kważi kważi dan għandu xebħ mal-każ fejn dokument oriġinali jitwarrab iżda mhux il-kopja tiegħu. Il-konferma bil-ġurament hija unikament imsejsa fuq l-istqarrijiet u kwalunkwe ammissjoni kienet ukoll b'konsegwenza tal-istess</u>.

80. Għalhekk anke f'dan ir-rigward, din il-Qorti ssib li ġew leżi l-artikolu 39(1) u 6(1) tal-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni rispettivament." [enfasi ta' dik il-Qorti]

Il-Qorti Kriminali mbagħad ikkonkludiet hekk fis-sentenza tagħha:

"**<u>Illi ghal darba ohra din il-Qorti qed tenfasizza illi m'ghandiex kompitu tiddecidi kienx hemm ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, madankollu ghandha kompitu li tiddecidi fuq l-ammisibilta' o meno tal-istqarrija tal-akkuzat u dan anke meta wiehed jiehu in konsiderazzjoni l-*overall fairness* tal-proceduri.</u>**

B'referenza ghal punti elenkati f'**<u>Beuze</u>** aktar il-fuq, fost ohrajn, jirrizulta illi l-akkuzat kien maggorenni u ma ngghabet l-ebda prova li dan b'xi mod jista' jiġi kkunsidrat bhala vulnerabbli. Ma jirrizultax illi c-cirkostanzi li fihom ittiehdet l-istqarrija kienet intimidanti u l-istess stqarrija inghatat volontarjament.

Irid jiġi enfasizzat illi meta l-akkuzat irilaxxa din l-istqarrija, il-ligi taghna ma kinietx tipprovdi ghad-dritt ta' l-assistenza legali **<u>qabel u waqt</u>** l-interrogazzjoni. Hawn hekk il-Qorti terga' taghmel referenza ghas-sentenzi sucitati fosthom **<u>Borg vs Malta</u>** u **<u>Navone and Others v. Monaco</u>** fost ohrajn, fejn gie ritenut illi jekk l-akkuzat/suspettat ma bbenifikax mid-dritt ta' l-assistenza legali minhabba *systematic restriction*, allura jirrizulta ksur ta' Artiklu 6 ta' Konvenzjoni tad-drittijiet tal-bniedem.

Din il-Qorti tinnota illi ma gewx imressqa xi ragunijiet impellanti - "*compelling reasons*" - sabiex l-akkuzat ma jithalliex ikollu avukat prezenti kemm qabel u kemm waqt l-interogazzjoni tieghu u *stante* li l-unika raguni kienet ta' restrizzjoni sistematika.

Fl-istqarrija tieghu l-akkuzat Sammut qieghed jaghti rendikont dettaljat, fejn fih qieghed jammetti l-involviment tieghu fir-reati li permezz taghhom qieghed jigi akkuzat. Ghaldaqstant u minghajr ebda dubju, din l-istqarrija thalli mpatt sinifikanti fuq il-proceduri kontra l-akkuzat.

Issir referenza ghas-sentenza ricenti moghtija minn din l-istess Qorti kif preseduta fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta vs Tony Curmi**[25], liema sentenza ma ġietx appellata mill-Avukat Ġenerali, fejn il-Qorti ccitat id-diversi sentenzi msemmija f'din l-istess sentenza u wara li gibdet l-attenzjoni dwar id-divergenzi tas-sentenzi moghtija fuq dan is-suggett u l-importanza tal-*legal certainty,* ikkonkludiet billi ddikjarat l-istqarrija ta' l-akkuzat inammissibli u sussegwentament talbet l-isfilz taghha. Din is-sentenza giet segwita wkoll b'zewg sentenzi ohra fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Yousef Essesi**[26] u **Il-Pulzija vs Kevin Tabone**[27] li gew decizi bl-istess mod.

Din il-Qorti filwaqt li bl-ebda mod ma hija tiddikjara li l-istqarrija rilaxxata mill-akkuzat hija leziva tad-drittijiet tal-akkuzat, in vista tal-fatt li l-Qrati ghadhom sal-lum il-gurnata jaghtu direzzjonijiet differenti dwar stqarrija li giet mehuda minghajr ma l-akkuzat kellu assistenza legali, kemm qabel, kif ukoll waqt l-istqarrija, fl-interess tal-gustizzja u l-integrita' tal-process, **din l-istqarrija hekk rilaxxata fid-9 ta' Settembru, 2009 f' 16.54pm u tinsab a fol 31 et sequitur tal-atti ta' quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti Istruttorja, kif ukoll l-istess stqarrija li giet igguramentata mill-akkuzat nhar 14 ta' Settembru, 2009 quddiem il-Magistrat Antonio Micallef Trigona u li tinsab a fol. 83 tal-process u kull referenza ghaliha, ghandhom jigu ddikjarati inammissibli**." [enfasi ta' dik il-Qorti]

Fil-każ odjern, huwa evidenti illi n-nuqqas li l-imputat jingħata l-jedd li jottjeni parir legali qabel u waqt ix-xhieda mogħtija minnu quddiem il-Perit Legali, ma kienx nuqqas li ma sarraf fl-ebda preġudizzju għalih, stante li huwa għamel dikjarazzjonijiet inkriminanti, għalkemm għażel li ma jweġibx ukoll għall-ħafna mid-domandi li sarulu, kif kellu kull dritt li jagħmel. Il-Qorti għalhekk tqis illi fiċ-ċirkostanzi, ikun iżjed għaqli li timxi fuq il-passi li mxiet fuqhom il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenzi fuq ċitati, kif ukoll il-Qorti Kriminali fis-sentenza fuq imsemmija, u tiskarta l-kontenut tax-xhieda meħuda lill-imputat mingħajr il-jedd li huwa jottjeni parir legali qabel u waqt din ix-xhieda, bħala prova inammissibbli.

Ikkunsidrat ukoll:

Fil-mori tal-proċeduri odjerni, id-difiża ssollevat l-inamissibilita` tax-xhieda ta' Lorraine Attard, omm l-imputat, mogħtija minnha quddiem il-Perit legali Dr. Kris Balzan, mingħajr ma ngħatat il-fakulta` li tagħżel jekk tixhidx fil-konfront ta' binha. Id-difiża tikkontendi illi fil-fatt meta ngħatat din il-fakulta` mill-Maġistrat supplenti maħtur minn din il-Qorti, Dr. Joseph Mifsud, hija għażlet li ma tixhidx.

[25] Deċiża mill-Qorti Kriminali fid-9 ta' Frar, 2021.
[26] Deċiża mill-Qorti tal-Appell Kriminali fit-2 ta' Marzu, 2021.
[27] Deċiża mill-Qorti tal-Appell Kriminali fit-23 ta' Marzu, 2021.

Dwar dan, il-Prosekuzzjoni ddikjarat illi kienet qegħda tirrimetti ruħha għad-deċiżjoni tal-Qorti.[28]

Jirriżulta kif ingħad mill-atti proċesswali, illi nhar il-15 ta' Ġunju 2006, Lorraine Attard xehdet quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan. Nhar il-21 ta' Frar 2012, fil-mori tal-proċeduri odjerni, din il-Qorti kif diversament preseduta, ħatret lil Dr. Joseph Mifsud bħala Maġistrat supplenti sabiex jisma' x-xhieda tal-istess Lorraine Attard, stante illi din ma setgħetx tixhed fil-binja tal-Qorti. Id-digriet tal-Qorti fir-rigward jgħid hekk: "*Il-Qorti ghalhekk tinnomina bhala Magistrat Supplenti lil Dr. Joseph Mifsud jekk hija tixtieq tixhed fil-konfront tal-imputat li jigi binha*".[29]

Mix-xhieda u mir-relazzjoni tal-Dr. Joseph Mifsud, jirriżulta illi la darba x-xhud Lorraine Attard ingħatat il-fakulta` li ma tixhidx fil-konfront tal-imputat binha ai termini tal-Artikolu 633 tal-Kodiċi Kriminali, hija għażlet illi ma tixhidx u li ma tikkonfermax ix-xhieda li hija kienet tat fil-mori tal-inkjesta.

Il-Qorti fliet bir-reqqa l-atti tal-inkjesta b'mod partikolari t-traskrizzjoni tax-xhieda ta' Lorraine Attard quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan fis-seduta miżmuma fil-15 ta' Ġunju 2006, mil-liema ma jirriżultax illi Attard ingħatat il-fakulta` illi ma tixhidx fil-konfront tal-imputat binha.

Ai termini tal-Artikolu 633(2) tal-Kap 9 tal-Liġijiet ta' Malta:

> "Madankollu, jitħalla fid-diskrezzjoni tal-qorti, li tieħu qies tal-grad ta' qrubija tax-xhud mid-demm, tal-mod li bih huwa juri li kieku ma jixtieqx jixhed kontra l-mara jew kontra r-raġel, kontra s-sieħeb tiegħu jew tagħha f'unjoni ċivili jew kontra l-koabitant tiegħu jew tagħha, kontra axxendent jew dixxendent, jew kontra ħuh, oħtu, iz-ziju, in-neputi, u ta' ċirkostanzi partikulari oħra tal-każ, biex ma ġġegħelx jixhed ix-xhud illi juri li jixtieq li ma jixhedx kontra persuna li tiġi minnu f'xi wieħed jew ieħor mill-gradi hawn fuq imsemmija."

Huwa evidenti illi din id-disposizzjoni tal-liġi ma tagħti l-ebda jedd lix-xhud li ma jixhidx fil-konfront tal-persuni msemmija fis-sub-artikolu ċitat, iżda hija fid-diskrezzjoni tal-Qorti li ma ġġiegħelx lix-xhud jixhed meta dan juri illi jixtieq li ma jixhidx kontra persuna li tiġi minnu fil-gradi msemmija fl-istess sub-artikolu.

Fil-każ tal-lum, il-Qorti eżerċitat din id-diskrezzjoni, u fil-fatt ix-xhud Lorraine Attard iddikjarat li ma riditx tixhed fil-konfront ta' binha, bir-riżultat illi effettivament id-difiża ġiet f'sitwazzjoni fejn ma setgħetx lanqas tikkontro-

[28] Ara l-verbal tas-seduta tas-16 ta' Diċembru 2015, a fol. 140 tal-proċess.
[29] Ara a fol. 46 tal-proċess.

eżamina lill-istess Attard fir-rigward tax-xhieda li hija kienet tat quddiem il-Perit Legali.

L-Artikolu 646 tal-Kodiċi Kriminali jgħid hekk:

> (1) Bla ħsara tad-dispożizzjonijiet li ġejjin ta' dan l-artikolu, ix-xhieda għandhom dejjem jiġu eżaminati fil-qorti u *viva voce*.
>
> (2) Ix-xiehda tax-xhieda, sew kontra kemm favur l-imputat jew akkużat, kemm-il darba tkun ittieħdet bil-ġurament matul il-kompilazzjoni, skont il-liġi, tista' tinġieb bħala prova:
>
> Basta li x-xhud jinġieb ukoll fil-qorti biex jiġi eżaminat *viva voce* kif provdut fis-subartikolu (1) ħlief jekk, meta jitqiesu ċ-ċirkostanzi tal-każ, huwa evidenti lill-Qorti li xhieda *viva voce* tista' tikkawża ħsara psikoloġika lix-xhud u jekk ix-xhud ikun mejjet, ikun barra minn Malta jew ma jkunx jista' jinsab u bla ħsara għad-dispożizzjonijiet tas-subartikolu (8):
>
> ...
>
> ...
>
> (4) Il-proċessi verbali jistgħu jinġiebu bħala prova bħal ma jingħad fl-artikolu 550.

L-Artikolu 550 tal-Kap. 9 imbagħad jgħid hekk:

> (1) Il-proċess verbal magħmul regolarment, jista' jingħata bħala prova fis-smigħ tal-kawża u x-xhieda, il-periti jew persuni oħra li jkunu dehru fl-aċċess jew xehdu matul l-inkjesta Maġisterjali ma jistgħux jinġiebu biex jagħtu xiehda quddiem il-Qorti tal-Maġistrati bħala qorti istruttorja matul il-kumpilazzjoni."
>
> (2) Madankollu matul iż-żmien għall-egħluq tal-kumpilazzjoni msemmi fl-artikolu 401(1) sal-mument li l-qorti tiddeċiedi jekk ikunx hemm jew ma jkunx hemm raġunijiet biżżejjed biex l-imputat jitqiegħed taħt att ta' akkuża kif imsemmi fl-artikolu 401(2), l-Avukat Ġenerali jew il-Pulizija tkun tista' ġġib, bil-permess speċjali tal-Qorti tal-Maġistrati bħala qorti istruttorja, lil kull waħda mill-persuni msemmija fis-subartikolu (1) biex tagħti xiehda fil-kumpilazzjoni quddiem dik l-istess qorti fuq materji speċifiċi debitament imsemmija minn dik il-qorti fil-permess speċjali tagħha; b'dan li wara l-egħluq tal-kumpilazzjoni skont l-artikolu 402(1) u wara li l-qorti tiddeċiedi jekk ikunx hemm jew ma jkunx hemm raġunijiet biżżejjed biex l-imputat jitqiegħed taħt att ta' akkuża kif imsemmi fl-artikolu 401(2), l-Avukat Ġenerali jkun jista' jġib lil kull min irid minn dawk il-persuni skont id-dispożizzjonijiet tal-artikolu 405 sabiex iwieġbu għal materji speċifiċi indikati mill-Avukat Ġenerali fit-talba bil-miktub tiegħu. Il-persuna mixlija tkun tista' wkoll iġġib lil kull min trid minn dawk il-persuni bil-għan li jsirilha kontro-eżami.

Mid-disposizzjonijiet tal-liġi fuq ċitati, huwa evidenti illi r-regola hija illi x-xhieda jinstemgħu fil-qorti, *viva voce* bl-eċċezzjonijiet li tipprovdi għalihom il-liġi fis-sub-artikolu (2). Anke meta x-xhieda jifformaw parti minn proċess verbal, dak il-proċess verbal jista' jinġieb bħala prova fis-smiegħ tal-kawża, u għalkemm l-Artikolu 550 fuq ċitat jitkellem dwar il-kumpilazzjoni, huwa evidenti fil-fehma tal-Qorti illi bħalma fil-kumpilazzjoni persuna mixlija tkun tista' wkoll iġġib xhud fl-inkjesta bil-għan li jsirlu l-kontro-eżami matul il-kumpilazzjoni, l-istess għandhu jkun il-każ fi proċeduri sommarji bħal ma hu l-każ odjern.

Il-Qorti hawnhekk ser tagħmel analoġija bejn il-każ preżenti fejn allura x-xhieda ta' xhud li xehdet fil-mori tal-inkjesta dwar il-każ ma kinitx soġġetta għall-kontroll tad-difiża, la darba din ma xehditx fil-mori tal-proċeduri, f'dan il-każ mhux fil-Qorti iżda ġewwa darha u l-każ fejn xhud li jkun ta x-xhieda tiegħu ai termini tal-Artikolu 24A(12) u (13) tal-Kap. 101 tal-Liġijiet ta' Malta, ma jixhidx fil-Qorti *viva voce* fil-mori tal-proċeduri, u fejn għalhekk il-persuna akkużata wkoll tkun ġiet imċaħħda mill-kontroll tax-xhud. F'dan l-aħħar każ, il-Qorti tal-Appell Kriminali qalet hekk fis-sentenza tagħha fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Pierre Gravina** tas-26 ta' Mejju 2003:

> "Issa huwa principju generali li "…ix-xhieda ghandhom dejjem jiġu eżaminati fil-Qorti u viva voce" (Artikolu 646(1), Kap. 9). Għal din ir-regola, pero`, hemm ċerti eċċezzjonijiet li jipprovdi għalihom l-istess Artikolu 646 fis-subartikoli li jiġu wara s-subartikolu (1). Hemm ukoll l-eċċezzjoni tad-deposizzjoni meħuda in segwitu għall-ħrug ta' ittri rogatorjali bil-proċedura traċċjata fl-Artikolu 399 tal-Kodiċi Kriminali, proċedura li ġiet ritenuta applikabbli anke għal kawżi sommarji (ara Il-Pulizija v. Angelo Grima App. Krim. 18 ta' Ottubru, 1952), u li fil-prattika ġiet ukoll applikata mill-Qorti Kriminali f'xi każijiet wara l-ħruġ tal-att ta' akkuża. U hemm l-eċċezzjoni ta' meta xhud jinstema' f'daru minħabba mard jew xjuħija (Art. 647, Kap. 9). Jiġi osservat li anke fil-każ ta' xiehda permezz ta' rogatorji u ta' xhieda li jinstemgħu f'darhom, l-imputat jew akkużat għandu dejjem il-jedd li jkun presenti waqt is-smigħ tax-xhud jew li jaħtar rappresentant tiegħu għal waqt tali smigħ – Art. 647(3) u 399(2). L-ewwel sentenza tal-Artikolu 30A tal-Kap. 101 taghmilha ċara li dak l-Artikolu qed jipprovdi ukoll eċċezzjoni, pero` mhux eċċezzjoni għar-regola kontenuta fl-Artikolu 646(1) tal-Kodiċi Kriminali iżda għar-regola kontenuta fl-Artikolu 661 ta' l-istess Kodiċi. Minn dan isegwi, li anke meta l-prosekuzzjoni tkun trid taghmel użu minn dikjarazzjoni ġuramentata meħuda skond l-imsemmi Artikolu 30A, ir-regola għandha tkun li minn ikun għamel dik l-istqarrija għandu jinġieb fil-qorti biex l-imputat jew akkużat ikun jista' jikkontroeżaminaħ dwarha. S'intendi, dan ma jfissirx li jekk ix-xhud, meta jiġi eżaminat jew kontro-eżaminat, ibiddel jew jirritratta minn dak li jkun qal fid-dikjarazzjoni ġuramentata, allura dik id-dikjarazzjoni (jew il-parti mibdula jew ritrattata) ma tkunx aktar tista'

> tittieħed bħala prova kontra l-akkużat; il-gudikant jista' xorta waħda, wara li jkun sema' lix-xhud, jasal għall-konkluzzjoni li il-verita` hija dik kontenuta fl-istqarrija ġuramentata u mhux dak li jkun iddepona fil-qorti x-xhud. Ifisser biss li, bħala regola, min ikun għamel tali stqarrija ġuramentata għandu jinġieb il-qorti għall-fini ta' kontroll da parti tal-akkużat jew imputat. F'dan is-sens ukoll esprimiet ruhha l-Qorti Ewropea fil-kawza **Kostovski v. Netherlands** (20 ta' Novembru, 1989) meta qalet li d-dritt ta' akkużat li jikkonfronta xhud miġjub kontra tiegħu
>
> **does not mean, however, that in order to be used as evidence statements of witnesses should always be made at a public hearing in court: to use as evidence such statements obtained at the pre-trial stage is not in itself inconsistent with paragraphs (3)(d) and (1) of Article 6, provided the rights of the defence have been respected. As a rule, these rights require that an accused should be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him, either at the time the witness was making his statement or at some later stage in the proceedings**[30]."

F'dik is-sentenza, il-Qorti tal-Appell Kriminali rriteniet ukoll illi:

> "Għal kull buon fini l-Qorti tosserva li l-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea ma teskludix l-ammissibilita` ta' stqarrijiet magħmula minn persuni li in segwitu qatt ma jinġiebu bħala xhieda fil-proċess. Dak li dik il-Qorti tara biex tiddetermina jekk kienx hemm jew le smiegħ xieraq hu jekk dawk l-istqarrijiet <u>kienux l-unika prova kontra l-akkużat, jew kinux altrimenti prova determinanti biex huwa jinstab ħati</u>." [sottolinear ta' din il-Qorti]

Fl-istess sens hija wkoll is-sentenza tal-Qorti Kriminali tat-8 ta' April 2010, fl-ismijiet **<u>Ir-Repubblika ta' Malta vs Matthew-John Migneco</u>**, fejn ingħad illi:

> "S'intendi, dana l-Artikolu 30A tal-Kap. 101 irid dejjem jinqara fid-dawl tad-disposizzjonijiet ġenerali tal-Kodiċi Kriminali (eċċetwat l-Artikolu 661 tal-istess Kodici, li għalih l-Artikolu 30A jagħmel deroga espressa). Issa, l-Artikolu 549(4) (u ma jistax ikun hemm dubju li l-intervent ta' Maġistrat taħt is-subartikoli (12) u (13) tal-Art. 24A tal-Kap. 101 hija forma ta' inkjesta dwar l-in genere b'modalitajiet kemm xejn differenti meħtieġa għall-finijiet tal-istess Kap. 101) u 646(2) tal-Kap. 9 huma ċari fil-portata tagħhom: id-deposizzjoni regolarment mogħtija fl-inkjesta dwar l-in genere … tista' tingieb bhala prova, u mhux sempliċiment għall-finijiet ta' kontroll, basta, pero`, li x-xhud jinġieb ukoll fil-qorti biex jiġi eżaminat viva voce … ħlief jekk ix-xhud ikun mejjet, ikun barra minn Malta jew ma jkunx jista' jinstab… (ara l-proviso tas-subartikolu (2) tal-imsemmi Artikolu 646)."

---

[30] (1990) 12 E.H.R.R.434, para. 41.

Fis-sentenza tal-Qorti Kriminali tas-6 ta' Lulju 2016, fl-ismijiet **<u>Ir-Repubblika ta' Malta vs Charles Paul Muscat</u>**, wara li dik il-Qorti għamlet referenza għall-Artikolu 30A tal-Kap. 101, għamlet referenza wkoll għall-każ deċiż mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem, **<u>Luca v Italy</u>** [(2003) 36 EHRR 46], fejn ingħad hekk:

Dan ghaliex kif gie deciz fil-kaz Luca v Italy [(2003) 36 EHRR 46], inghad millQorti Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem:-

> **"As the court has stated on a number of occasions . . . it may prove necessary in certain circumstances to refer to depositions made during the investigative stage (in particular where the witness refuses to repeat his deposition in public owing to fears for his safety, a not infrequent occurrence in trials concerning Mafia-type organisations). If the defendant has been given an adequate and proper opportunity to challenge the depositions, either when made or at a later stage, their admission in evidence will not in itself contravene Article 6.1 and 3(d). The corollary of that, however, is that where the conviction is both solely or to a decisive degree based on depositions that had been made by a person whom the accused has had no opportunity to examine or to have examined, whether during the investigation or at the trial, the rights of the defence are restricted to an extent that is incompatible with the guarantees provided by Article 6."**

Stabbiliti dawn il-prinċipji legali, il-Qorti tqis illi għandha tistabilixxi x'valur probatorju għandha tingħata x-xhieda ta' Lorraine Attard, la darba din għażlet illi ma tixhidx fil-konfront ta' binha f'dawn il-proċeduri.

Matul ix-xhieda li Lorraine Attard tat fil-15 ta' Ġunju 2006 quddiem il-Perit Legali, l-imputat la kien preżenti u lanqas rappreżentat stante li din ix-xhieda ttieħdet fil-mori ta' inkjesta. Sussegwentement, la darba din għażlet li ma tixhidx f'dawn il-proċeduri fil-konfront ta' binha, l-imputat ġie mċaħħad milli jikkontrolla u jikkontrasta x-xhieda tagħha. Fil-każ odjern, fid-dawl tal-bqija tal-provi mressqa mill-Prosekuzzjoni, il-Qorti tqis illi x-xhieda mogħtija minn Lorraine Attard tikkostitwixxi prova tassew deċiżiva fil-konfront tal-imputat għaliex din hija l-unika prova li tista' twassal għas-sejbien ta' ħtija fil-konfront tiegħu. Għaldaqstant, fid-dawl tas-suespost, il-Qorti jidhrilha illi għandha tqis ix-xhieda ta' Lorraine Attard bħala prova inammissibbli. Dan naturalment japplika wkoll għax-xhieda tal-Uffiċjal Prosekutur sa fejn huwa jirreferi għal din ix-xhieda ta' Lorraine Attard.

Ikkunsidrat ulterjorment:

Jirriżulta mill-atti proċesswali illi fil-jum in kwistjoni ossia fis-7 ta' Ġunju 2006, Grace Grech marret ġewwa l-Faċilita` Korrettiva ta' Kordin, fis-sezzjoni tad-debituri, u hemmhekk ħalliet basket b'xi ħwejjeġ għall-imputat odjern , liema basket kien jinkludi wkoll żarbun ossia *sport shoes*. Għalkemm waqt it-tfittxija li saret fil-ħwejjeġ u ż-żarbun imsemmi, l-uffiċjali tal-ħabs fis-sezzjoni tad-debituri, WCO 21 Mary Azzopardi ġia` Galea u CO 171 Paul Borg Bonaci, la sabu u lanqas xammew xejn suspettuż, hekk kif dan il-basket ittieħed fid-Diviżjoni 6 fejn kien jinsab l-imputat dak iż-żmien, l-uffiċjal ta' din id-diviżjoni, CO 177 Matthew Cilia, mill-ewwel xamm riħa ta' kolla u nnota wkoll illi minn ġewwa, żarbuna minnhom kienet imbuzzata 'l barra. Għalhekk dan reġa' ttieħed lura fis-sezzjoni tad-debituri fejn infetaħ mill-Maġġur Frans Agius u fih instabu tlett pakketti bid-droga eroina.

Il-Qorti tinnota illi Grace Grech xehdet illi l-oġġetti li hija ħadet magħha dakinhar ġew mgħoddija minn magna fis-sezzjoni tad-debituri, iżda ma rriżulta xejn, filwaqt illi minn xhieda mressqa in difeża fosthom dik ta' CO 116 Helenio Galea, jirriżulta illi fiż-żmien in kwistjoni din il-magna ma kinitx taħdem, iżda tħalliet fis-sezzjoni tad-debituri sempliċiment bħala forma ta' deterrent. Mill-banda l-oħra, il-Maġġur Frans Agius fix-xhieda tiegħu quddiem il-Perit Legali Dr. Kris Balzan tat-8 ta' Ġunju 2006[31] jgħid illi meta ż-żarbun ġie spezzjonat it-tieni darba wara li qanqal suspett f'CO 177 Matthew Cilia, huwa għaddih mill-magna tal-*x-ray* u ma rriżulta xejn[32], iżda mbagħad xorta waħda għadda biex jiftaħ iż-żarbun meta ra li dan kellu kolla li kienet għadha friska. Anke CO 171 Paul Borg Bonaci fix-xhieda tiegħu quddiem il-Perit Legali nhar it-8 ta' Ġunju 2006 jgħid illi matul l-ewwel tfittxija li saret minnu u minn WCO Mary Galea, huma għaddew iż-żarbun in kwistjoni mill-*x-ray machine*, iżda ma rriżulta xejn.[33] La darba kemm matul l-ewwel spezzjoni li saret fuq iż-żarbun permezz tal-magna tal-*x-ray,* kif ukoll matul it-tieni spezzjoni fuqu bl-istess magna, ma rriżulta xejn u dan minkejja li l-istess żarbun kien jikkontjeni fih id-droga eroina, tali magna ma kinitx qegħda taħdem kif suppost.

Tqis ukoll illi minkejja li Grace Grech xehdet ukoll illi kien hemm kelb fl-istess sezzjoni meta hija marret bil-basket bil-ħwejjeġ għall-imputat, ħadd mis-sezzjoni tad-debituri, inkluż WCO 121 Mary Azzopardi u CO 171 Paul Borg Bonaci li wettqu l-ewwel tfittxija, ma xehed dwar dan, jew qal illi din it-tfittxija saret bl-għajnuna tal-kelb.

[31] Ara a fol. 15 tal-proċess verbal.

[32] Dan jikkonfermah ukoll CO 177 Matthew Cilia fix-xhieda tiegħu quddiem il-Perit Legali fit-8 ta' Ġunju 2006 (ara a fol. 18 tal-proċess).

[33] Ara a fol. 19 tal-proċess.

Il-Qorti tqis in oltre illi tenut kont tal-fatt illi l-uffiċjali kollha mis-sezzjoni tad-debituri li kienu preżenti meta wasal il-basket in kwistjoni xehdu illi l-istess basket ma damx wisq fuq l-ixkaffa fl-istess sezzjoni, liema xkaffa fi kwalunkwe każ kienet qrib tagħhom u tenut kont ukoll illi ż-żarbun in kwistjoni reġa' tela' biss ftit tal-ħin wara mid-Diviżjoni 6 ġewwa s-sezzjoni tad-debituri, hekk kif CO 177 mill-ewwel ġieh suspett fl-istess, huwa evidenti illi dan daħal ġewwa l-ħabs *a priori* bid-droga eroina ġewwa fih u dan minkejja li WCO 121 u CO 171 jgħidu li ma ndunaw b'xejn meta fittxew fl-istess żarbun. Huwa tassew inverosimili dak li jgħid CO 171 illi nqalgħet ukoll is-suletta taż-żarbun mingħajr ma dawn ntebħu li l-kartuna ta' taħt kienet imbuzzata 'l barra u fir-rigward, il-Qorti ma tistax ħlief tikkonkludi illi t-tfittxija li saret minnhom ma kinitx waħda akkurata u li kien għalhekk li ma ssuspettaw xejn. Effettivament fix-xhieda tiegħu quddiem il-Perit Legali tat-8 ta' Ġunju 2006, il-Maġġur Frans Agius jgħid illi s-suletta taż-żarbun tal-lemin kellha l-kolla friska, tant li kienet għadha twaħħal[34] u għalhekk diffiċli l-Qorti tifhem kif CO 171 qala' s-suletta u ma nduna b'xejn. Fuq l-istess binarju, CO 177 Matthew Cilia jgħid illi meta huwa qala' s-suletta, xamm riħa ta' kolla, liema kolla kienet ma' kartuna li kien hemm taħt is-suletta. L-istess CO 177 induna b'dan mingħajr ma qatta' ż-żarbun, kuntrarjament għal dak li għamel wara l-Maġġur Frans Agius.[35]

Grace Grech xehdet ukoll illi hija ma kinitx taf illi fl-istess żarbun kien hemm moħbija d-droga u li kienet ħaditu ġewwa l-ħabs għall-imputat sabiex tagħmel pjaċir lil ommu, Lorraine Attard, li kellha problemi ta' mobilita`. Il-Qorti tqis illi fl-atti m'hemm xejn li jxejjen din ix-xhieda ta' Grech. Hija tgħid in oltre illi Attard kienet qaltilha illi kienet sejra għall-"*papoċċ*" fil-pjazza ta' Ħal-Għaxaq. Skartata x-xhieda ta' Attard għar-raġunijiet fuq indikati, baqa' mhux konfermat minn Attard dak li tgħid Grech dwar il-"*papoċċ*" in kwistjoni, u mhumiex magħrufa ċ-ċirkostanzi li fihom Attard ġabret l-istess papoċċ mill-pjazza, kemm il-darba dan kien il-każ. Fiċ-ċirkostanzi għalkemm huwa ċar illi d-droga eroina moħbija fiż-żarbun kienet intiża għall-imputat ġewwa l-ħabs u minkejja li skont Grech, l-imputat kien anke ċempel lil ommu filgħodu sabiex jistaqsi għaliex ma waslulux il-ħwejjeġ, skartati x-xhieda ta' Lorraine Attard u tal-imputat quddiem il-Perit Legali, ma tirriżultax prova <u>fil-grad rikjest mil-liġi</u> illi l-imputat kellu xi sehem fid-dħul tad-droga in kwistjoni ġewwa l-ħabs.

Għaldaqstant, l-imputazzjoni (b) ma tirriżultax sodisfaċentement ippruvata u wisq inqas tirriżulta ppruvata l-imputatazzjoni (a).

La darba l-Qorti mhijiex qed issib reita` fl-imputat fir-rigward tal-imputazzjonijiet (a) u (b), lanqas ma tista' ssibu ħati tal-addebitu tar-reċidiva.

---

[34] Ara a fol. 15 tal-proċess verbal.
[35] Ara a fol. 17 tal-proċess verbal.

Konklużjoni

Għal dawn il-motivi, il-Qorti qed issib lill-imputat **Joseph Attard** mhux ħati tal-imputazzjonijiet miġjuba kontra tiegħu u qegħda tilliberah minnhom.

Tordna d-distruzzjoni tad-droga esebita fl-atti tal-proċess verbal dwar dan il-każ, hekk kif din is-sentenza tgħaddi in ġudikat u dan taħt il-ħarsien tar-Reġistratur li għandu jirrediġi proċess verbal li jiddokumenta l-proċedura tad-distruzzjoni, liema dokument għandu jiġi nserit fl-atti ta' din il-kawża mhux aktar tard minn ħmistax-il jum minn tali distruzzjoni.

Natasha Galea Sciberras
Maġistrat